

İMAM RABBANÎ VE MEKTÛBÂTI
(reddiye)

Ahmed Avnî Konuk

1934

Hazırlayanlar
Mine Kara-Duygu Kara
2020

Önsöz

Ahmed Avnî Konuk Hazretleri İmâm Rabbânî ve Mektûbât Risâlesi'ni 1934 yılında kaleme almıştır.

Avnî Bey, İmâm Rabbânî ve Mektûbât'a reddiye yazmasının sebebini, risâlenin girişinde; *“Bu risâlenin yazılmasında ki sebep budur ki: mukaddemâ Tarik-i Nakşîyye müntesib olduğu haber verilen bir zât tarafından birkaç mes'ele hakkında yazılan sûâllere cevâb vermekliğim, ba'zı rüfekâ tarafından teklif edilmiş ve fakîr o sûâlleri de aklım erdiği kadar cevaplar yazmış idim. Bu cevaplar üzerine bu zât bir vaz'-ı muhâlif alarak muhâberâtı içinden çıkılmaz bir vâdiye döktü. Ve Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) hazretlerinin maârifini istihfâf ve İmâm Rabbani'den ve Rükneddîn Alâü'd-Devle Simnânî'den başka tarîk ma'rifetten yükselen zevât olmadığını beyan ve bu muhâbere münâsebetiyle Fakîr tarafından sorulan sûâllerin cevâbını vermekten ızhâr-ı acz ederek, İmâm Rabbânî'nin Mektûbât'ını mütâlaâ etmemi tavsiye etti. Ve bunları anlamak için ilm-i kelâmda mütebahhir olmak lâzım geleceğini de kayd etti. Ve vahdet-i vücûd mes'elesinin bir girdâb olup, bu itikâdda bulunanların âhirette hatalarını anlayacaklarını da ilâve eyledi...”* şeklinde açıklamıştır.

Avnî Konuk Hazretleri'nin *Tarik-i Nakşîyye müntesib olduğu haber verilen bir zât* olarak ismini zikr ettiği kişi ise Muhammed İhsan (Oğuz)'dur. İhsan Oğuz ve Avnî Konuk arasında vahdet-i vücûd ve vahdet-i şühûd mes'elesinden kaynaklı karşılıklı mektuplaşmalar olmuş ve İhsan Oğuz, *vaz'-ı muhâlif alarak muhâberâtı içinden çıkılmaz bir vâdiye dökmüş ve sonuç olarak İmâm Rabbânî ve Mektubat isimli reddiye risâlesi ortaya çıkmıştır.* Ahmed Avnî Konuk ve İhsan Oğuz arasındaki mektupların içeriği bu risâlede belirtilmemiş olsa da risâlenin de içinde bulunduğu elyazması eserde münderictir. Bu çalışmamızda sadece risâle ele alındığı için diğer yazılar hariç tutulmuştur.

Risâle, Atatürk Kitaplığında (OE_Yz_1812) demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunan elyazması eserin sonunda yer almaktadır. Risâlenin sayfa sayısı Avnî Bey'in el yazısıyla 79 sayfa olup esas alınan nüsha müellif tarafından istinsâh edilmiştir.

Eserde herhangi bir sadeleştirme yapılmamış ve benzer kelime kullanımına gidilmemiş, olup aslına uygun olarak metnin çeviri yazısı yapılmıştır.

Dikkatimizden kaçan ve hatamızdan kaynaklanan, yanlış okunmuş kelimeler, kullanılması gereken harf yerine benzer harf kullanımı vb. hatalara rastlanılabilir. Bu yanlışlıklar, tesadüf edildikçe düzeltilecektir.

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHİM

Bu risâlenin yazılmasındaki sebep budur ki: Mukaddemâ Tarîk-i Nakşîyye müntesib olduğu haber verilen bir zât tarafından birkaç mes'ele hakkında yazılan sûâllere cevâb vermeliğim ba'zı rüfekâ tarafından teklîf edilmiş ve Fakîr, o sûâllere de aklım erdiği kadar cevâblar yazmış idim. Bu cevâblar üzerine bu zât, bir vaz'-ı muhâlif alarak muhâberâtı içinden çıkılmaz bir vâdiye döktü. Ve Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) Hazretleri'nin maârifini istihfâf ve İmâm Rabbânî'den ve Rükneddîn Alâü'd-Devle Simnânî'den başka tarîk-i ma'rifette yükselen zevât olmadığını beyan ve bu muhâbere münâsebetiyle Fakîr tarafından sorulan sûâllerin cevâbını vermekten ızhâr-ı acz ederek, İmâm Rabbânî'nin *Mektûbât*'ını mütâlaâ etmemi tavsiye etti. Ve bunları anlamak için ilm-i kelâmı mütebahhir olmak lâzım geleceğini de kayd etti. Ve vahdet-i vücûd mes'elesinin bir girdâb olup, bu itikâdda bulunanların âhirette hatalarını anlayacaklarını da ilâve eyledi. Bu zâtın *Mektubât*'ta ki türrehâtı çoktur. Burada zikrî uzun ve lüzûmsuzdur.

Fakîr, Şeyh-i Ekber ve Hazreti Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve emsâli ekâbirin (k.e.) maârifî ile meşgûl olduğumdan, bu zâtın istihfâfı Fakîr'e pek ağır geldi. Esâsen İmâm Rabbânî'nin Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) Hazretleri'nin *Füsûs'ul Hikem*'leri ve *Fütûhât-ı Mekkiyye*'leri aleyhinde olduğunu bilir ve fakat gâyet nazik ve gâmız olan vahdet-i vücûd mes'elesini lâyıkıyla anlamak her kimseye müşkül olduğundan, ba'zı evliyâ hazarâtı ki şefkaten li'l-ibâd muhâlefet ettiğini zannederim. Nitekim Mevlânâ Câmî (k.s.) *Nefahât'ül-Üns*'te şöyle buyururlar: “Şeyh-i Fakîhüddin Abdüsselâm, Muhyiddîn Arabî'ye ta'n eder idi. Ve zındıktır, der idi. Ona bir gün ashâbı “*Bize kutbu göster.*” dediler. İbn Arabî'yi işâret etti. “*Sen onun hakkında ta'n ediyorsun.*” dediler. Zâhir'i şer'îyi saklarım diye cevâb verdi.” Ve kezâ Ebû Bekir Yezdânyâr Urmevî hakkında da şöyle buyururlar. “ O demiştir ki sûfîyenin aleyhinde söz söylediğimi ve i'tirâz ettiğimi görüyorsunuz. Vallahi ben onların aleyhinde ancak gayretten dolayı söz söylüyorum. Zîrâ onlar Hakk'ın esrârını nâ-ehle söylediler. Ve yoksa onlar sâdât u ehl-i inâyât kimselerdir ve âlimdirler. Ve ben onların muhabbeti sebebiyle Hak Teâla'ya takarrüb etmek isterim.”

Fakat vaktâki İmâm Rabbânî'nin mektûblarını tekrâr ve dikkatle mütâlaâ ettim. Bu zât'ın muhâlefeti vahdet-i vücûd mes'elesinden dolayı yalnız Hazret-i Şeyh-i Ekber hakkında değil diğer mes'eleler hakkında ve hatta maâteessüf Kur'ân ve Hadîs'e de şâmil olduğunu gördüm.

Gördüğüm garîb ve acîb ve ma'nâsız mektûblardan, ba'zılarını burada zikr ve tenkîd ediyorum. Vahdet-i vücûd münkirlerine karşı ekâbir-i muhakkîkin tarafından gâyet muknî' ve Kur'ân ve Hadîs'ten deliller gösterilerek vâzih cevâblar vermiş ve ba'zı matbû' âsâr dahî bulunmuş olduğundan, mütâlaatım vahdet-i vücûd mes'elesi aleyhindeki mektûblara dâir değildir. Pir-i tarîkat Şah-ı Nakşibend ve Pir Ebû'l-Hasan Harakânî ve Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî ve Abdülkebîr Yemenî ve ekâbir-i Nakşibendiyye ve Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (k.a.s.) hazarâtı gibi zevâta, gerek doğrudan doğruya ve gerek dolayısıyla vâki' olan ta'n ve itirâzın def'ine âittir.

-1-

Cenâb-ı Şâh-ı Nakşibend (k.s.) Hazretleri'nin hulefâsından Salâhaddîn İbn Mübârek, o pîr-i tarîkin menâkıb-ı şerîfesine dâir yazdığı “Enis’üt-Tâlibîn ve Uddetü’s-Sâlikîn” adlı bir risâle vardır. Bu risâle Süleymân Azmî Efendi tarafından Fârisî’den tercüme edilmiştir. Matbû’ nüshanın üzerindeki izâhata nazaran Es’ad Efendi Kütüphânesinde, 1348 numara ile mukayyed, 1226 senesinde muharrer nüshadan istinsâh edilmiş ve Beyâzîd Câm’i Şerîfindeki Velîyyeddin Efendi Kütüphânesinde, 1807 numara ile mukayyed nüsha-i asliyye Fârisî’ye ile bi’l-mukâbele hata ve noksânı ikmâl olunmuştur.

Bu menâkıbdan *Nefahât’ül-Ûns*’te Mevlânâ Câmî Hazretleri de bahs buyurmuşlardır ki, *Tercüme-i Nefahât*’in 423. sahîfesinde mündericidir. Bu risâlenin 50. sahîfesinde mezkûrdur ki: “Herât Melikî Emîr Hüseyin, Şah-ı Nakşibend Hazretleri’ne Serahs’dan Herât’a da’vet etmiş ve O Hazret, dahî mürîdlerinden nezdlerinde ba’zı zevât olduğu hâlde da’vete icâbet eylemiştir. Esnâyı musâhabede Emir Hüseyin, O Pîr-i Âzam’dan şu sûâlî sormuştur: “*Meşâyihden ba’zıları demişlerdir ki: الولاية الفضل من النبوة ya’nî hangi velâyettir ki nübüvetten efdal ola? Hazret-i Hâce: “Nebînin velâyeti faziletlidir, ol nebînin nübüvetinden.”* cevâbıyla hatm-i kelâm buyurdular.”

Yine o risâlenin 68. sahîfesinde şu ibâreler mezkûrdur:

[قال حجة السلام احمد غزالي رحمة الله عليه الولاية الفضل من النبوة بالوجوه الخمسة أى ولاية النبي افضل من نبوة النبي عليه السلام بخمسة. وجوه أول الولاية صفة الخالق والنبوة صفة المخلوق. وثانيها اشتغال الولاية الى الحق و اشتغال النبوة الى الخلق. وثالثها ان الولاية امر باطني و النبوة امر ظاهري. ورابعها: ان للولاية خاصة والنبوة عامة والخاصة مقدم على العامة وخامسها: ان الولاية لا نهاية لها وللنبوة انتهاء كام قال عليه السلام ولا نبى بعدي فبلزم ان الولاية أفضل من النبوة]

Ya’nî Hüccet’ül İslâm Ahmed Gazâlî (r.a.) buyurur: “Velâyet beş vech ile nübüvvetten efdaldır.

Birincisi: Velâyet ,sıfatı hâlıktır ve nübüvvet, sıfatı mahlûktur.

İkincisi: Velâyetin iştigâli Hakk’a ve nübüvvetin iştigâli halkadır.

Üçüncüsü: Velâyet, emr-i bâtinî ve nübüvvet, emr-i zâhirîdir.

Dördüncüsü: Velâyet hâssa ve nübüvvet âmmedir ve hâssa âmme üzerine mukaddemdir.

Beşincisi: Velâyetin nihâyeti yoktur ve nübüvvetin nihâyeti vardır.

Nitekîm Sallallahu Aleyhi ve Sellem *لا نبى بعدي* ya’nî “Benden sonra nübüvvet yoktur.” buyurdu. Bu esbâb-ı velâyetin nübüvvetten efdal olmasını istilzâm eder.

Görülüyor ki: “Nebînin kendi velâyeti nübüvvetinden efdaldır.” diyenlerden birisi pîr-i tarîkat Şah-ı Nakşibend ve diğeri Hüccet’ül-İslâm İmâm Gazâlî Hazretleri’dir. Ve muhakkiklerden Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî Hazretleri ve sâir birçok zevât dahî bu hükmü verenlerdendir.

Bu mes’ele hakkında gelelim İmâm Rabbânî’nin fikrine:

Mektûbât’ın birinci cildinin 108. mektûbunda şöyle diyor: “Meşâyihden ba’zısı sekr vaktinde buyurmuşlardır ki velâyet nübüvvetten efdaldır. Ve ba’zı diğeri dahî ondan murâd velâyet-i nebîdir, demişlerdir. Ta ki nebîden velînin efdaliyeti vehm olunmak ref’ ola. Ama fi’l-hakika kâr, ber-akstir. Zîrâ ki nebînin nübüvveti kendi velâyetinden efdaldır. Velâyette, tenkî-i sîne sebebiyle Hak Subhâne’ye teveccüh mümkün değildir. Lakin nübüvvette kemâl-i inşirâh-ı sadrî sebebiyle Hak Subhâne’ye teveccüh halka teveccühe mâni’ olduğu gibi, halka teveccüh Hak Teâlâ’ya teveccühe mâni’ olmaz. Nübüvvette teveccüh yalnız halka değildir ki tâ velâyette teveccüh Hakk’a olmakla velâyet nübüvveti tercîh oluna. İ’yâzu billâhi Subhâne yalnız halka teveccüh ke’l-en’âm olan avâmın mertebisidir. Şân-ı nübüvvet ondan âlîdir. Bu ma’nânın fehmî erbâb-ı sekr için düşvârdır. Zîrâ o ahvâl ile mümtâz olanlar ekâbir-i müstakîm’el-ahvâldır....ilh.”

268. mektûbunda da şöyle diyor: “Amma çâre nedir? Kemâlât-ı nübüvveti vâsıl olmayana göre demişlerdir ki: *الولاية الفضل من النبوة* diyor. Cemâat dahî ol kelâmın tevcîhinde demişlerdir ki, kendi velâyeti neye göre nübüvvetten efdaldır, demektir. Ve bu iki mezbûr bi’l-cümle hakikat-i nübüvveti bilememişler ve gâibe hükmetmişlerdir...ilh.”

Bunlardan daha berbâdı 260. mektûbdur: Bu mektûbun, şu fıkraları *Mektubat*’ın 178. sahîfesinde onuncu satırdadır: “Subhânallah bir câhilin velâyet, nübüvvetten efdaldır dediği sühan bu seyirdendir. Ve câhil-i diğerin dahî, nebînin kendi velâyeti yine kendi nübüvvetinden efdaldır, dediği kelâmı ol tevcîhde bu ma’nâlardan agâh olmadığındandır. (كبرت كلمة تخرج من افواههم) ...ilh.)

Müdâfaa

Yukarıdaki izâhâtan anlaşıldığı üzere, “Nebînin kendi velâyeti yine kendi nübüvvetinden efdaldır, diyenlerden birisi pîr-i tarîkat Şâh-ı Nakşibend, diğeri de Hüccet’ül İslâm İmâm Gazâlî Hazretleri’dir. Bu mektûblara nazaran bu iki pîr-i â’zâmın erbâb-ı sekrden olduklarını ve müstakîm’ül-ahvâl ekâbirden olmadıklarını ve hakikat-i nübüvveti bilemediklerini ve gâibe hüküm ettiklerini ve her ikisinin de câhil olduklarını kabûl etmek lâzım gelir. Ey Tarikat-ı Nakşibendiyye sâlikleri! Nasıl bunları kabûl ediyor musunuz?

Garibdir ki, *Mektûbât*’ın 95. sahîfesinde mûnderic ve ehlullahâ i’tirâz eden cemâatin hasârâtı hakkında 118. mektûbunda da İmâm Rabbânî şöyle diyor: *من عمل صالحاً فلنفسه و من اساء فعليها* Ya’nî “Kim ki amel-i sâlih işledi ise kendi nefsi için ve kim ki kötülük etti ise nefsinin aleyhinedir.” Ve Hâce Abdullah buyurdular ki: “Her kime ki ta’n edersin, bizden dûr olursun.”

İmdi yukarıda mezkûr olan mektûblarda ki techîl ve i’tirâzâta ve bu mektûblara bakılırsa, pîr-i tarîkat Şâh-ı Nakşibend ve Hüccet’ül İslâm İmâm Gazâlî Hazretleri ehlullahdan olmamak ve eğer ehlullahdan iseler, İmâm Rabbânî yine kendi fetvâsı mûcibince onlardan uzak olmak îcâb eder.

Şâh-ı Nakşibend Hazretleri'nin ilm ve fazlını ve kemâlini isbâta hâcet yoktur. İmâm Gazâlî Hazretleri de öyledir. Hele İmâm Gazâlî hakkında Mevlânâ Câmî Hazretleri *Nefahât'ül-Üns*'te şu ibâreleri yazıyor: “Şeyh Ebû'l-Hasan Şâzelî (k.s.) ki zamânının kutbu idi. Gördüğü vâkıasından şöyle haber vermiştir ki: “*Hazret-i Risâlet (s.a.v.) Mûsâ ve İsâ Aleyhi's-Salâtu Ve's-Selâm'a, Gazâlî ile müfâharet ve mübâhât eylemiştir. Ve Hazret-i Risâlet (s.a.v.), Gazâlî'nin ba'zı münkirlerine ta'rîz buyurdu. Ve kamçının eseri, vefât edinceye kadar onun bedeninde zâhir idi.*” İnsâf edelim böyle bir zât-ı muhterem techîl olunur mu?

İmâm Rabbânî'nin hatası ve sekâmet-i muhâkemesi, yalnız bu iki pîr-i âzâmın techîlinde değil. Kur'ân ve Hadîs'ede muhâlefettedir. Şöyle ki: İmâm Rabbânî bu mes'elenin esâsını iki çürük esbâb-ı mûcibe üzerine binâ etmiştir. Birisi budur ki: Velînin sîne darlığı ve nebîde de sine genişliği tahayyül ediyor. Hâlbuki Sûre-i Kehf'de Mûsâ ve Hızır (a.s.) kıssasından, tamâmıyla onun bu hükmünün aksî sabit oluyor. Ma'lûmdur ki: Mûsâ (a.s.) sâhib-i şerîat, ulû'l-âzam bir nebî-i zişân idi. Emr-i İlahî ile Hızır (a.s.)'a mülâkî oldu. Cenâb-ı Hızır, ona **انك لن تستطيع معي صبراً** (Kehf, 18/67) Ya'nî “Sen benim refâkatime sabr edemezsin.” dedi. Ve Cenâb-ı Hızır cihet-i velâyeti ile Hak'tan aldığı emr mûcibince Mûsâ (a.s.)'ın muvâcehesinde üç vakı'a ihdâs etti. Hazret-i Mûsâ şerîatine muhâlif gördüğü için sinesi daraldı. Ve hiçbirisine tahammül edemeyip, i'tirâz etti. Ve sadrı münşerih olmadı. Ve her i'tirâzına cevâben Cenâb-ı Hızır **لم اقل انك لن تستطيع معي صبراً** (Kehf, 18/72) Ya'nî “Ben sana demedim mi ki sen benimle refâkate sabr edemezsin.” dedi. Ve Resûl-ü Ekrem Efendimiz, Hazret-i Mûsâ'nın bu sabırsızlığını ve tahammülsüzlüğünü **ليت أخى موسى صبر حتى يقص الله علينا من أنبائهما** Ya'nî “Keşke kardeşim Mûsâ sabr ede idi de Allah Teâlâ bize onların kıssâlarından haber ede idi.” Hadîs-i şerîfinde de beyân buyurmuşlardır. Şimdi insâf olunsun. Sabırsızlık ve tahammülsüzlük, sîne genişliğinden mi yoksa darlığından mı gelir? Ma'lûmdur ki nebî şerîatle mukayyedir ve şerîat hudûd-i ilahîyedir. Nitekim Kur'ân'da **و من يتعد حدود الله و من يتعد حدود الله فقد ظلم نفسه** (Talâk, 65/1) Ya'nî “Kim ki Allah'ın hudûdunu tecâvüz ederse nefesine zulm eder.” buyurulmuştur. Fakat hakîkatın hiçbir haddi yoktur. Velî ise hudûdu olmayan bu hakîkate nâzırdır. Ve hakîkat zâhir olduğu vakit şerîat bâtil olur. Çünkü nebînin getirdiği şerîatin hayât-ı berzahiyede hükmü yoktur. Dâr-ı teklif, hayât-ı dünyeviyyedir. Berzah ise dâr-ı teklîf değildir. Mûsâ (a.s.) hayât-ı dünyeviyye ile ve Hızır ise hayât-ı berzahiyeye ile hayy idi. Bunun için Cenâb-ı Hızır Mûsâ (a.s.)'ın şerîatine muhâlif olarak emr-i Hak'la hareket etti. Ve nübüvvet Mûsâ (a.s.)'ın kendi velâyetinin hicâbı olduğundan bu hicâb sebebiyle Hızır'ın gördüğü hakîkati göremedi. Bu sebeple tahammül edemedi. İ'tirâz etti. Nitekim Cenâb-ı Hızır Hazret-i Mûsâ'ya **أنا على علم علمنيه الله لا تعلمه أنت على علم علمك الله لا أعلم أنا** Ya'nî “Allah Teâlâ bana senin bilmediğin bir ilmi ta'lîm etti. Ve sana da benim bilmediğim bir ilmi ta'lîm etti.” dedi.

İkinci çürük sebep-i mûcib dahî, nübüvvet halka teveccühün Hakk'a teveccühe ma'ni' olmadığı sözüdür. Evet nebînin halka teveccühü, Hakk'a teveccühe ma'ni' değildir. Yâ velînin halka teveccühü Hakk'a teveccühüne ma'ni' midir? Eğer böyle olsaydı **رجال لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله** (Nûr, 24/37) Ya'nî “Adamlar vardır ki ticâret ve bey' Allah'ın zikrinden onları meşgûl etmez.” Âyetinin ma'nâsı kalmaz idi. Hâlbuki ticâret ile ve alım-satım ile meşgûl olmak halka teveccüh etmek, demektir. Ve zikrullah ise Hakk'a teveccühtür. Ve Kur'ân-ı Kerîm'de beyân buyrulan ricâl; herhâlde peygamberler değildir. Bunlar Allah'ın

velîleridir. Binâenaleyh bu âyet-i kerîmeye nazaran hem Hakk'a ve hem de halkda teveccüh velîlerin dahî kârıdır. Hatta Şâh-ı Nakşibend Hazretleri buyururlar ki: "Ben Mekke-i Mükerrerme'de Minâ pazârında bir genç gördüm. Yetmiş bin filorilik alış-veriş yaptığı hâlde kalbi bir an Hak'tan gâfil olmadı. Ve taaccüb ettim." Ve Şeyh Şihâbeddîn Sühreverdî Hazretleri'nin *Avârif'ül-Maârif*'inden naklen Mevlânâ Câmî Hazretleri *Nefahât'ül-Üns*'ün ibtidâsında buyururlar ki: "Meşâyah-i sûfiyye Hazret-i Resûlulah'a kemâl-i mutâbaatleri vâsıtasıyla mertebe-i vusûl bulmuşlardır. Ve ba'de'l-vusûl tarîk Hakk'a mutâbaata halâ'iki da'vet için rücû' ile me'mûr ve me'zûn ve murâd olmuşlardır. Bu taife-i kâmilân, mükemmeldirler ki fazl u inâyet-i ezelî onları ayn-ı cemi' ahadiyette ve lücce-i tevhîd-i hakîkî karında müstağrak iken, mâhî-i fenâ karında tefrika sâhiline ve bekâ meydânına irsâl eylemiştir. Tâ ki halâ'iki derecât-ı âliyyeye ve necât-ı ebediyyeye delâlet eyleyeller."

Maahazâ İmâm Rabbânî bu sebab-i mûcibin çürüklüğünü bir dereceye kadar idrâk etmiş ve bu halka ve Hakk'a teveccüh mes'elesinde bir mürşid-i kâmilin mevki'ni dahî tahattur eylemiş olacak ki birinci cildin 207. sahîfesinde 16. satırda bu yanlış hükmü yine bir takım çürük ve ma'nâsız ifâdeler ile ta'mire gayret edip şöyle diyor: "Erbâb-ı işret her çend mercû'lardır. Amma külliyyetle rücû' etmemişlerdir!!? Onların bâtınları fırka-i nigerândır. Zâhirde halk ile ve bâtında Hak iledir. Pes her vakitte imân-ı şuhûdî onların nasîbidir.(?) Ve Enbiyâ aleyhim'üs-selâm çün külliyyet ile mercû'lardır. Ve zâhir ve bâtında halkı Hakk'a da'vete müteveccihdir.(?) Pes imân-ı gayb onların nasîbi olur. (?!)"

Hâlbuki bir velî-yi kâmil, külliyyet ile halka rücû' etmese lâyıki ile alış-veriş yapamaz, hesâb ve kitâbını şaşırır. Gerek âyet-i kerîme ve gerek Şâh-ı Nakşibend Hazretleri'nin yukarıda zikr olunan sözü, İmâm Rabbânî'nin bu çürük ve ma'nâsız fikrini red eder. Hele bekâbillah mertebesinde bulunan bir vâris-i kâmil, eğer külliyyetle halka rücû' ederse halka şerîat ve tarîkat ve hakîkat ve ma'rifet yollarında nasıl rehberlik edebilir. **علماء أمي كاتبياء بني إسرائيل** Ya'nî "Benim ümmetimin ulemâsı Benî İsrâîl'in peygâmbertleri gibidir." hadîs-i şerîfi bunlar hakkındadır. Bu ma'nâ hakkında ekmele-i kâmilin olan Hazret-i Mevlânâ (r.a.) *Fih-i Mâ-fih*'lerinin 16. faslında şöyle buyururlar: "Mûsâ (a.s.) emr-i Hakk'a imtisâlen halk ile meşgûl idi. Ammâ onun bir tarafını Hak Teâlâ'nın halk ile meşgûl etmesi maslahat için idi. Hâlbuki Hızır (a.s.)'ı külliyyen Zât-ı Ecell u Âlâ ile meşgûl etti. Mustafâ (a.s.v.) dahî evvelce bi'l-külliyyen Hak ile meşgûl idi. "Halkı da'vet et ve nasîhat ver ve ıslâh eyle." diye emr geldi. Cenâb-ı Mustafâ (s.a.v.) "Âh yâ Rabbena ne günâh ettim. Beni huzûrundan niçin kovuyorsun, ben halkı istemem." diye figân ve zârî eyledi. Hak Teâlâ buyurdu: "Ey Muhammed (s.a.v.) asla gam yeme. Zîrâ seni halk ile meşgûliyyette bırakmam. Aynı meşgûliyyetin içinde benim ile olursun. Ve benim ile olduğun hâlde kıl ucu kadar noksânın olmaz. Çalıştığın her bir işte de ayn-ı vasl içinde olursun."

İşte enbiyânın ve vâris-i kâmillerin hâlleri böyle olur.

Diğer taraftan İmâm Rabbânî'nin kendi hâli kendi da'vâsının tekzibine şâhiddir. Şöyle ki: Eğer İmâm Rabbânî velî ise kendi da'vâsı gibi rücû-i tam hâsıl olmamak ve şuna buna bu kadar mektûb yazarak ve halkı da'vet ve ekâbiri techîl edememek lâzım idi. Mâdem ki halk ile bu kadar meşgûl olup, birçok mektûblar yazmıştır ve kendisini de sâir velîleri beğenmeyecek derecede yükselmiş (!) bir velî addediyor. Binâenaleyh velî rücû-i tam sâhibi olmak lâzım gelir. Veyâhud kendisi tamamıyla halka müteveccih olan bir gâfildir, çünkü nebî değildir.

İmâm Rabbânî mektûblarında bu çürük esbâb-ı mücibeye istinâd ederek yanlış hüküm verdikten ve Şâh-ı Nakşivend ve Hücet'ül-İslâm'ı techîl ettikten sonra bir de Sûre-i Kehf'te Allah Teâlâ'ya veled ittihâz edenlerin reddi hakkında bulunan, **وينزر الذين قالو اتخذ الله ولدا ما لهم به من علم ولا لآبائهم كبرت كلمة تخرج من افواههم ان يقولون الا كذب** (Kehf, 65/4,5) ya'nî "Nebî (a.s.), Allah Teâlâ veled ittihâz etti diyen kâfirleri tahvîf etti. Onların ve babalarının bu sözde ilimleri yoktur. Onların i'trazlarından çıkan bu kelâm küfr-ü azîm oldu. Onlar ancak yalan söylerler." âyet-i kerîmesinin **كبرت كلمة تخرج من افواههم** cümlesini bu zevâtı şerîfe hakkında teşmîl ediyor. Şerîatı ve nübüvvetin kemâlâtını vesîle ittihâz ederek, Kur'ân ve Hadîs'e muhâlefet ve pîr-i tarîkatı techîl, yalnız tarîkatta değil, şerîatte pek büyük bir cüret ve sû-i edebtir. Acaba *Mektûbat*'a kuddusiyet isnâd edenler bunları görmüyorlar mı? Yoksa görüp de kabûl mü ediyorlar?

Nebînin kendi velâyeti nübüvvetinden efdal olduğunun bir burhân-ı celîsi dahî **لمي مع الله** Ya'nî "Benim Allah ile bir vaktim vardır ki oraya ne melek-i mukarreb ve ne de nebî-i mürsel sığmaz." hadîs-i şerîfidir. Zîrâ bu hâl Resûl Ekrem'in hâl-i velâyetidir. Ve hâl-i velâyette Hak ile abd arasına kimsenin tavassutu yoktur. Fakat nübüvvette Hak ile kûl arasına mahlûk olan melek-i mukarreb sığar. Ve vahîy getirir. İmâm Rabbânî'nin bu mektûbları bu inceliklerden pek uzaktır.

-2-

100. mektûbta Şeyh Abdulkebîr Yemenî Hazretleri'ne i'tirâz hatta bu zâtı tekfîr vardır. Şöyle ki: "Şeyh Abdulkebîr Yemenî, Hak Subhânehu ve Teâlâ gaybı bilmez, dedi. Mahdûma bunun emsâli sühânlerin istimâ'ına Fakîr'de aslâ tâb u tüvân yoktur. Ve onun te'vîline fırsat vermez. Bu sühânların kâil Şeyh-i Kebîr Yemenî yâhud Şeyh-i Ekber Şâmî (!) olsun. Bize lâzım olan kelâm-ı Muhammed-i Arabî (a.s.v.)'dır. Bu sühân ziyâde müstakbah ve müstenkerdir. Ve fi'l-hakîka Hak Subhânehu'ya tekzîbdir. Gayba ma'nâyı diğer beyân eylemek şenâatten değil midir? **كبرت كلمة تخرج من افواههم** Hilâf-ı şerîat olduğu zâhir olan bunun emsâli kelimâtla tefevvühe bâis acaba nedir? Zarûret nedir ki bir kimse hadd-i küfre resîde ola."

Müdâfaa

Ma'lum olsun ki Abdulkebîr Yemenî Hazretleri ekâbir-i evliyâullahdandır. Ve Mekke-i Mükerrreme'de mücâvir olup birçok meşâyihin mürâcaatgâhı olan bir zâttır. Ve *Reşahât*'te onların hâl u şânı hakkında şöyle buyrulur: "Şeyh Abdulkebîr Hazretleri gâyet âlî meşreb bir büzürgvâr idi. Kendi asrında kible-i meşâyih-i harem ve pîşvâyı tâlibân-ı kâffe-i ehl-i âlem idiler. O diyârın mu'temed ve sâhib i'tibâr adamlarından istimâ' olundu ki, Şeyh Hazretleri Yemen'den Mekke'ye geldiklerinde bir yıl muttasıl aslâ yemek yememişler ve su içmemişler ve taraf-ı Harem'den bir lahza hâlî olmamışlardır...ilh. Diğer menâkıbı ve vahdet hakkında ki sözleri yine *Reşahât*'te münderictir. Ve *Nefahât'ül-Üns*'te Mevlânâ Câmî Hazretleri, dahî menâkıb-ı şerîfesinde bahs eder. Burada bunların zikri uzun olur.

Evliyâ-yı Hak, beyhûde ve şer'a muhâlif söz söylemezler. Onların sözleri şer'a muhâlif görenler kendi akl-ı kâsîrânelerine muvâfık gelmediği için itirâz ederler. Şerîat, ukûl-i

kasıra erbâbının tahayyülât ve tasavvurâtı değildir. Abdulkebîr Yemenî Hazretleri bu sözü sâmi'in kulağını diğer bir ma'rifete açmak zarûretinden dolayı söylemiştir. Zîrâ zâhirde vehleten aykırı görünen bir söz, sâmi'in zihninde kuvvetle takarrur eder. Bunun ma'nâsı budur ki; Kur'ân'da **عالم الغيب والشهادة** (Mü'minûn, 23/92) ya'nî "Allah, gaybı ve şehâdeti bilicidir." buyurulması beşerin indindeki gayb ve şehâdete râci'dir. Zîrâ Allah Teâlâ'nın indinde gayb yoktur ki ilm-i ilahi ona taalluk etsin. Zîrâ ilim ma'lûma tâbi'dir. Binâenaleyh bu söz Hak Teâlâ'yı tekzîb değil, bilâkis tasdîktir. Ve gaybe ancak bu ma'nâ verilirse Hakk'a nazaran gayb olmadığı ezhân-ı avama yerleştirilir. Ve Kur'ân'ın gayb hakkında ki ma'nâsı zâhir olur. Nitekim Sûre-i Yûnus'ta vâki' olan ayet-i kerîmede **و ما تكون في شان وما تتلوا من قران ولا تعملون من عمل الا كنا عليكم شهودا اد تفيضون فيه وما يعزب عن ربك من مثقال ذرة في الا رض ولا في الماء ولا اصغر من ذلك ولا اكبر في كتاب مبین** (Yunus, 10/61) ya'nî "Ey Resûlüm! Bu hâl içinde olmazsın ve Allah'dan Kur'ân tilâvet etmezsin ve amelden bir amel işlemezsın ki biz sizin üzerinize şâhid olmayalım. Ve yerde ve gökde Rabb'inden zerre miskâli ve ondan pek küçük ve pek büyük bir şey mestûr olmaz."

Binâenaleyh Abdulkebîr Hazretleri'nin sözü sâmi'in kulağını bu ma'nâya ve bu âyete açmak sûretiyle olduğundan müstakbah ve müstekreh değildir. Ve hadd-i küfrede vâsıl değildir. Bunların müstakbah ve müstekreh olması İmâm Rabbânî'nin müstakbah ve müstekreh olan anlayışına göredir. Ma'lûmdur ki şerîatte bir mü'minden sâdır olan fiil veya kavîl doksan dokuz ihtimâl ile küfre ve bir ihtimâl ile imânı icâb etse yine tekfir olunmak câiz değildir.

İmâm Rabbânî *Mektûbat*'ında Şeyh-i Ekber Şâmî ta'bîriyle Şâm'da medfûn olan Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) Hazretleri'ne ta'rîz ettikten sonra "Bize lâzım olan kelâm-ı Muhammedi Arabî Aleyhissalâtu Ves-Selâmdır." diyor. Biz deriz ki: Evet bunun nazîri kelâm-ı Muhammed Arabî (a.s.v.)'da dahî vâki'dir. Ma'lûmdur ki bir ihtiyâr kadın huzûr-u Risâletpenâhi'ye gelip kendinin cennete girmesi için şefâat buyurulmasını niyâz eyledi. Resûl-ü Ekrem Hazretleri. "İhtiyârlar cennete girmez." buyurdu. Kadın ağlamağa başladı. Ümm'ül-Mü'mînin Aişe (r.a.) Hazret-i Resûl-ü Ekrem Efendimiz'e mürâcaat ederek, "Yâ Resûlullah, bu kadın ağlıyor, bunu teselli buyurunuz." dedi. Server-i Âlem (s.a.v.) Efendimiz Sûre-i Vâkı'a'da olan **انا انشائناهن انشاء فجعناهن اباكار اعربا اثرا** (Vakıa, 56/35,36) ya'nî "Biz kadınları bir inşâ ediş ederiz ki onları otuz üç yaşında bâkire kılarız." âyet'i kerîmesini okudu. Ve ihtiyâr kadınlar cennete genç olarak gireceklerini tebşîr buyurdu. Şimdi evvelki kelâm-ı nebevi ihtiyâr kadınların cennete girmeyecekleri idi. İmâm Rabbânî'nin nazariyyesine göre denilebilir mi ki, Kur'ân'da Sûre-i Tevbe'de **و عد الله المؤمنين والمومنات جنات تجري من تحتها الانهار خالدين فيها** (Tevbe, 9/72) Ya'ni "Allah Teâlâ mü'min erkekler ve kadınlara altından nehirler akan cennetleri va'd eder ki onlar orada ebedîlerdir." âyet-i kerîmesinde ihtiyâr kadınlar istisnâ edilmemiştir. Binâenaleyh âyet-i kerîmeden itlâk üzere ma'nâsını takyîd eden bu söz müstakbah ve müstekrehdir. (Hâşâ!)

Resûl-i Ekrem Efendimiz, ihtiyâr kadının nazarını diğer bir ma'rifete açmak zarûretinden dolayı böyle buyurmuştur. Abdulkebîr Yemenî Hazretleri'nin sözü dahî bu kabildendir. Ve bunun naziridir. Fakat İmâm Rabbânî bu gibi ekâbiri küçük görüp onlara ta'n ve i'tirâzı kendisine meslek ittihâz etmiştir. Asıl müstekreh ve müstakbah olan bir velî-yi kâmilin kelâmına, küffâr hakkında olan **كبرت كلمة تخرج من اقواهم** (Kehf, 18/15) âyet-i kerîmesini teşmîl etmektedir.

İmâm Rabbânî bu âyet-i kerîmeye ekâbir-i evliyâ hakkında müteaddid yerlerde tekrâr eyledi. Ve yukarıda Şâh-ı Nakşibend ve Hücet'ül-İslâm İmâm Gazâlî hakkında da irâd etmiş idi.

İmdi İmâm Rabbânî *عالم الغيب و الشهادة* (Rad, 13/9) âyet-i kerîmesine Abdulkebîr Yemenî Hazretleri'nin verdiği ma'nâ-yı diğeri kabûl etmiyor. Fakat kendisi küffâr hakkında ki âyet-i kerîmeyi gâlibâ ma'nâ-yı diğeri ile evliyâ-yı kibâr hakkında irâdını hoş görüyor. Bu insâfa hayret!

-3-

Mektubât'ın 105. sahîfesinde münderic 152. mektûbda silsile-i tarîkâta dâhil olan Ebu'l-Hasan Harakânî (k.s.) Hazretleri'nin kelâmına şu yolda i'tirâz vardır: “Menkûldur ki Sultan Mahmûd Gaznevî eyyâm-ı saltanatında Harakân'a gelmiş idi. O mahalden kendi vükelâsını Şeyh Ebu'l-Hasan Harakânî hizmetinde firistâde eyleyip ve Hazret-i Şeyh O'nu görmeye gelmesini iltimâs eyledi. Ve vükelâsına buyurdu ki: “Eğer Şeyh'den tevakkuf-u fehm olunursa *اطيعوا الله والطيعوا الرسول واولي الامر منكم* (Nisa, 4/59) âyet-i kerîmesini kırâat etti.” dedi. Vükelâsı Şeyh'den tevakkuf-u fehm eylediklerinden âyet-i kerîme-i mezkûreyi okudular. “Ol kadar *اطيعوا الله* emrine giriftârım ki *اطيعوا الرسول* emrine imtisâlde şermendeyim. İtâat-ı ulu'l-emr kandedir.” buyurdular. Hazret-i Şeyh itâat-ı Hak Subhânehu'yu Resûl-i Hakk'ın itâatinin gayrînde bildi. Bu sühan istikâmetten dûrdur. Meşâyih-i müstakîm'ul-ahvâl bu kısım sözlerden tenezzüh gösterirler...ilh.”

Müdâfaa

Ebû'l-Hasan Harakânî (k.s.) Hazretleri ehass'ul-havâss ehlullahdandır. Nitekîm Mevlânâ Câmî Hazretleri *Nefahat'ül-Üns*'te zamânın ferîdi ve gavısı idi, buyurur. Ve tevhid-i sırfıta zevk-i kâmil sâhibidir. Nitekîm *Nefahat'ül-Üns*'te “Bugün kırk yıldır ki ki bir vakt içindeyim Hak Teâlâ gönlüme nazar eder, kendisinden başkasını görmez.” buyurduğu nakl olunur. Ve bu hâl velâyet-i peygamberiyye verâseti hasebiyle velînin *لى مع الله وقت لا يسعنى فيه* hadîs-i şerîfnde beyân buyrulan hâlidir. Ve bu hâlin böyle kırk sene temâdîsi, bu zât-ı şerîfin ne kadar azamet sâhibi bir velî-yi zîşân olduğunu gösterir. Eğer İmâm Rabbânî böyle bir sözün nazîrini söylemek lâzım gelse idi derdi ki: “Hak Teâlâ gönlüme nazar eder. Pîr-i tarîkat ile sâir evliyânın techîlini ve ta'n ve i'tirâzatını görür.”

Binâenaleyh O Hazret'in *اطيعوا الله* emrinde müstağrak olduğu beyândan maksûdu, nazarımda peygamber-i zîşân Hak'ta mahv ve müstehlektir. Bu hâl içinde ulû'l-emrin nâm ve nişânı kalır mı? demektir. Peygamber (a.s.v.) ümmetinin müsta'idlerini bu derece kemâle getirmeye sa'y buyurdu. İmâm Rabbânî bu gibi havâssın kemâlâtını da noksân görüp i'tirâzdan zevk almıştır. İmâm Rabbânî, “Şeyh, itâat-ı Hak Subhânehu'yu, Resûl-i Hakk'ın itâatinin gayrinde bildi.” diyor. Acabâ Ebû'l-Hasan Harakânî kendisine hitâben: “Ey İmâm Rabbânî, sen benim Hakk'a olan itâatimi, Resûl'e olan itâatin gayri mi bildin?” diye sorsa ne diyecek idi. Eğer gayri bilmedim derse, ettiği i'tirâzın ma'nâsı kalmaz. Ve eğer gayri bildim der ise o vakit Peygamber'in Allah'ın emirlerinden başka emirler sâhibi olduğu anlaşılmaz mı?

Hâlbuki Peygamber Allah'ın emrinden başka bir şey tebliğ etmez. **وما ينطق عن المهورى ان هو** (Necm, 53/3-4) âyet-i kerîmesi sarîhtir. Bu nasıl sakîm bir muhâkemedir. Ebû'l-Hasan Hazretleri gibi silsile-i tarîke dâhil bir velî-yi kâmile karşı istikâmetten dûrdur, sözünün isti'mâli ve müstakîm'ul-ahvâl olmamak ta'bîri, kâide-i şerîate ve âdâb-ı tarîkte muvâfık mıdır? Acabâ istikâmet-i ahvâl, pîr-i tarîkati techîl ve ekâbir-i tarîkate i'tirâz ve onları tekfîr midir? (Neûzü Billâh)

Diğer taraftan ma'lûmdur ki, Hazret-i Aîşe (r.a.) vâlidemizin berâ'ati hakkında âyet-i kerîme nâzil oldu. Peder-i âlîleri olan Hazret-i Sıddîk (r.a.) O'na dedi ki: “Yâ Aîşe Resûlullah'a şükür et.” (يا عايشه اشكرى رسول) Ümm'ül-Mü'mîn (r.a.) buyurdular ki: **والله لا اشكر الا الله** Ya'nî “Vallahî Allah'tan başkasına şükretmem.” İmâm Rabbânî buna ne diyecektir. Ebû'l-Hasan Hazretleri hakkında bu reddettiği mütâlaaya ve i'tirâz'a göre Peygamber'e olan şükürünü Hakk'ın şükürünün gayrı bildi. Demek lâzım gelmez mi? Böyle dediği takdîrde dahî *Mektûbat*'ın ikinci cildinin 36. mektûbunda tasdîk ettiği Ümm'ül-Mü'mîn Hazretleri'nin fazlına nakîsa isnâdı olmaz mı?

Nitekîm o mektûbda aynen şu fıkralar mündericidir: “Hazret-i Aîşe-i Sıddîka (r.a.) ki Halîle-i Habîb-i Rabb'ül-Âlemîn idi. Sürûr-u enâm Aleyhisalâtü Ve's-Selâm'ın intikâllerine dek makbûle ve manzûreleri idi. Bu teşerrüfden mâadâ Hazret-i Aîşe âlime ve müctehide idi. Ve Hazret-i Peygamber şatr-ı dînin beyânını O'na havâle edip ashâb-ı kirâm müşkülât-ı ahkâmı O'na mürâcaat edip ve müteallikâtı O'ndan hâl ederler idi.”

İşte görülüyor ki Ebû'l-Hasan Harakânî Hazretleri'nin sözü Ümm'ül-Mü'mîn Aîşe (r.a.) Hazretleri'nin sözünün nazîridir. Binâenaleyh İmâm Rabbânî'nin bu söze i'tirâzı dahî Ümm'ül-Mü'mîn Hazretleri'nin sözüne de şâmil olmaz mı?

İmâm Rabbânî ilm-i ma'rifeti kendi evhâm ve hayâlından alacağına, emr-i Risâletpenâhî mûcibince Ümm'ül-Mü'mîn Hazretleri'nden alıp da Ebû'l-Hasan Hazretleri gibi bir velî-yi zişâna i'tirâz etmese daha musîb olmaz mı idi?

Hele bu fikarâtı i'tirâzîyyenin birâz yukarısında irâd ettiği sözü Sure-i Nisâ'da vaki' **ويريدون ان يفرقوا بين الله ورسله ويقولون نو من يبغض و نكفر يوغض** (Nisa, 4/150) ya'ni “Allah ile Resûllerinin arasını ayırmak isterler. Ve kısmen imân, kısmen inkâr ederiz derler.” Âyet-i kerîmesi küffâr ve münâfıklar hakkında olduğu hâlde Ebû'l-Hasan (k.s.) Hazretleri'ne olan i'tirâz-nâmesinde mukaddeme ittihâzı pek çirkindir.

Latîfe: Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) Mesnevî Şerîf'lerinde bir kıssa nakl buyururlar. Şöyle ki: “Birisî abdest alırken burnuna su verildiği zamân okunması lâzım gelen **اللهم ارحنى رايحة الجنة** Ya'nî “*Yâ Rabbi bana cennet kokusunu koklat.*” Duâsını istincâ vaktinde okur imiş. Birisi işitip demiş ki: “*Efendi! Duân doğru amma deliği gâib etmişsin.*” Sultân'ül-Âşîkîn ve Seyyid'el-Ârifîn Hazretleri bu kıssayı akl ve istidâdları za'îf olup bir şeyi yerinde kullanamayan kimselerin hâline işâret-i beyân buyururlar. İmâm Rabbânî'nin âyet okuması dahî bu kıssanın aynıdır.

-4-

Mektûbat'ın birinci cildinin 136. sahîfesinde münderic 211. mektûbda Sultan'ül-Âşîkîn Cenâb-ı Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (k.s.) Hazretleri'nin irfânı tasgîr ve zât-ı şerîfleri tarîkat çocuğu addedilmiştir. O, mektûb budur: “Mevlevî (k.e.) buyurmuşlardır ki: **ان ناز نينى**

است Bu kelâmın tekellümü câiz midir değil midir? diye sûâl olunmuş. Ma'lum ola ki bu tarîkate, bu kısım umûr çok vaki' olur. Ve lisâna gelir. Bu nev'i tecellî-i sûrîdir ki sâhib-i muâmele ol sûret mütecelliyi Hak Teâlâ zanneder. Şeyh-i Ecell İmâm Rabbânî Hâce Yûsuf Hemedânî buyurmuştur: تلك خيالات تربى بها اطفال الطريقة Ya'nî "Bu bir takım hayâllerdir ki onlar ile tarîkat çocukları terbiye olunur."

Müdâfaa

İmâm Rabbânî sırr-ı vücûdu ve merâtib-i vücûdu müdrîk olmadığı için bu gibi zanlarında ma'zûrdur. Ve sâhib-i Mesnevî (k.s.) Hazretleri'ni de çocuk ve hayâlât erbâbından zannetmiş. Ve Hâce Yûsuf Hemedânî Hazretleri'nin sözünü onlara teşmîl etmiştir. Ve İmâm Rabbânî zannetmiştir ki Hazret-i Mevlâna Efendimizin kucağına bir sûret gelmiş ve onu Hak zannetmiştir. Bu sözün ma'nâsı İmâm Rabbânî'nin anladığı gibi değildir. Bu risâle de onun izâhı üzerinedir. Fakîr bu risâleyi yalnız İmâm Rabbânî'nin ekâbire olan ta'n ve i'tirâzlarını göstermek için yazdım. Mesnevî Şerîf okuyanlar Cenâb-ı Mevlânâ'nın tenzîh hakkında ki o muazzam sözlerini gördükleri vakit, İmâm Rabbânî'nin O velî-yi celîle, tarîkat çocuğu ve hayâlperestlik isnâdını Şâh-ı Nakşibend Hazretleri'nin yukarıda zikr ve izâh olunan techîline bir nazîre addederler. Mesnevî-i Şerîf'te tenzîh hakkında çok mühüm bahsler vardır. Ez-cümle numûne olmak üzere ikinci cilden birkaç beytin zikrîni burada münâsib gördüm.

هر کسی را سیرتی بنهاده ام... هر کسی را اصطلاحی داده ام
 در حق او مدح و در حق تو ذم... در حق او شهد و در حق تو سم
 ما بری از پاک و ناپاکی همه... از گر انجانی و چالاکی همه
 من نکر دم امر تا سودی کنم... بلکه تا بر بندگان چودی کنم
 هندوان را اصطلاح هند مدح... سند یان را اصطلاح سند مدح
 من نگر دم پاک از تسیبیشان... پاک هم ایشان شوند و در فشان
 ماز بان را ننگریم وقال را... مادرون را بنگریم و حال را
 ناظر قلبیم اگر خاشع بود... گرچه گفت لفظ تاخاضع رود
 ذانکه دل جوهر بود گفتن عرض... پس طفیل آمد عرض جوهر عرض
 چند از این الفاظ و اظمار و مجاز... سوز خواهم سوز با آن سوز و ساز

Tercüme

Her bir kimseye bir sîret koymuşum. Her bir kimseye bir ıstılâh vermişim. Çobanın söylediği sözler bana medih, fakat o sözleri sen söylersen bana zem olur. Onun hakkında bir baldır ve senin hakkında zehirdir. Biz bütün pâktan ve nâ-pâklıktan ve bütün ağır canlılıktan

ve çöplükten berîyiz. Ben bir fâide etmek için emretmedim. Belki kullara bir cûd ve kerem edeyim diye emrettim. Hindlilerin, Hind ıstılâhları medihdir. Sındlilerin, Sind ıstılâhları medihdir. Ben onların tenzihinden pâk olmam. İnci saçıcı oldukları hâlde yine onlar pâk olurlar. Biz dile ve söze bakmayız. Biz ruha ve hâle bakarız. Her ne kadar lafzın sözü ve sûreti nâ-hâzî' olursa da eğer hâşî' ise biz kalbe bakıcıyız. Zîrâ ki gönül cevher, söylemek araz olur. Binâenaleyh araz tufeyl, cevher garaz ve maksad olarak zâhir oldu. Bu elfâz ve izmâr ve mecâz sözler ne vakte kadar. Harâret isterim, harâret. O harâretle kendine çeki düzen ver.

Fîhi Mâfih'lerinin 52. Faslında da şöyle buyururlar:

“Cenâb-ı Hak ne zâhir ve ne de gâibdir. Her ikisini de ya'nî huzûru ve gaybı yaratıcıdır. Binâenaleyh her ikisinin gayrî olur. Çünkü eğer hâzır olsa gaybet olmamak lâzım gelir. Gaybet vardır ve hâzır değildir. Zîrâ huzûrun indinde gaybet vardır. Binâenaleyh o huzûr ve gaybet ile mevsûf olmaz. Aksi hâlde zıddan zıd doğmak lâzım gelir. Çünkü gaybet hâlinde huzûru onun halk etmiş olması lâzım gelir. Ve huzûr gaybetin zıddıdır. Binâenaleyh zıddın zıddan doğması câiz değildir. Ve Hakk'ın kendi mislini yaratması câiz olmaz. Zîrâ لا تدله derler. Eğer mislin misli yaratması mümkün olsa tercih bilâ-müreccah lâzım gelir. Hem de bir şeyin kendi nefisini icâd etmesi iktizâ eder. Hâlbuki ikisi de müntefidir. Buraya vâsıl olduğun vakit dur. Ve tasarruf etme ki aklın burada tasarrufu yoktur. O akıl derya kenarına kadar gelip durur. O kadar durur ki durmak kalmaz.

Acaba İmâm Rabbânî'nin, o huşûnet-i tab' ile yazılmış ma'nâsız bu mektûbları bu Mesnevî Şerîf'e benzer mi?

Menkabe: Elyevm ber-hayat bulunan bir zât, Mesnevî Şerîf hakkında Fakîr'e şöyle bir vak'a nakl edip dedi ki: “Biz Bursa'da zirâat mütehasısı olan bir İtalyan ile berâber bir Mevlevî Dedesinden Mesnevî Şerîf okumaya başladık. İtalyan birinci cildin evâilinde ailesiyle berâber müslümân oldu. Dede dahî bu kadar lâzım idi diyerek dersi kesti...”

İngilizler üç cildin tercümesini nefis bir sûrette tab' ettiler. Almanya'da ve Fransa'da tadrîs olunuyor ve zevk ile alkışlanıyor. Ve onlara kuvvetli bir bir îmân telkîn ediyor. İşte tarîkat çocuğunun kitâbı!

Mektûbat-ı İmâm Rabbânî ise yalnız dar fikirli ve vehim ve enâniyetleri gâlib olan ulemâ-i zâhirin elinde mütedâvil olup kalmış ve şeriat nâmına urefâ-i ekâbiri istihfâf ve onları techîl ile ehl-i imânî şaşırıyor. Ve aralarına fikir-i tefrika ilkâ ediyor. Maahazâ bu *Mektûbat*'ın adı ve sanı erbâb-ı fikir ve iz'ân arasında nâ-bûd olmuştur. İşte tarîkat-ı kâmilinin mektûblarının kıymeti!

-5-

İnce ve nâzik, gâmız, maârif ile Kur'ân-ı Kerîm'in zâhir ve bânînini ehl-i imâna keşf buyuran, kadr-i âlîsi bilcümle muhakkıklar tarafından tebcil buyurulan, Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (r.a.) Hazretleri'ne karşı İmâm Rabbânî bayağı bir düşman vaz'ını takınmış ve birçok mektûblarında O Hazret hakkında aslâ ehl-i kemâle yakışmayacak ta'birât ile bi-gayr-ı hak i'tirâz etmiştir. Ez-cümle *Mektûbat*'ın 99. sahîfesinde münderic 131. Mektûbunda şöyle diyor: “Ma'lûm ola ki tarîkat-ı Hâcegân (k.a.e.) turûk-i mevsûlenin akrebidir. Bu tarîkte iltizâm-ı Sünnet ve bid'atten mehmâ-emken ictinâb levâzımdandır.

Ruhsat üzere ameli tecvîz eylemezler...*Nusûs*'tan *Fûsûs*'a rağbet (!) *Fütûhat-ı Medeniyye*'den *Fütûhât-ı Mekkîyye*'ye (!) iltifât eylemezler...

Müdâfaa

Ma'lûmdur ki tarîk-i hâcegân, Şâh-ı Nakşibend Hazretleri'nin tarîkîdir. Yukarıda 1 numaralı maddede izâh oldunduğu üzere İmâm Rabbânî, O pîr-i tarîki techîl etmiş ve müstakîm'ül-ahvâl olmayan ekâbir sırasında göstermiştir. Techîl ettiği bir pîrin tarîkine kendisini mensûb görmesi de şâyân-ı hayret bir vehim ve sekâmet numûnesidir.

Ve velâyet ve nübüvvet mes'elesinde, nass-ı Kur'âniyye ve hadîs-i şerîfe muhâlefet ettiği hâlde, *Nusûs*'a rağbet ettiğini zannetmiştir. Böyle ne yaptığını ne söylediğini idrâk edemeyen bir velînin(!) maârif-i mevhûmesinden ne istifâde olunabilir?

İmâm Rabbânî'nin rağbet etmediği *Fusûs'ul-Hikem*'in hâl ve şân-ı âlîsi belki okumamış olanlar tarafından bilinmez. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Hazretleri bu kitâb-ı âlîyenin dibâcesinde şöyle buyururlar: *اما بعد فاتى رابت رسول الله صلى الله عليه وسلم فى مبشرة اريتها فى العشر الاخر من المحرم لسنة سبع و عشرين و ستامة بمحروسة دمشق و بيده صلى الله عليه و سلم كتاب فقال لى هذا كتاب فصوص الحكم خذه واخرج به الى الناس ينتفعون به الخ* Ya'nî “Bundan sonrasına gelince: muhakkak ben bir mübeşşere (rü'yâyı sâliha) Resûlullah (a.s.)'ı gördüm. O bana 627. senesi Muharremi'nin aşr-ı âhirinde gösterildi. Sallallahu Aleyhi Ve's-Sellem'in elinde bir kitâb var idi. Bana buyurdu ki bu *Fusûs'ul-Hikem* kitâbıdır. Bunu al ve nasa ihrâc et. Bununla intifa' etsinler. Binâenaleyh İmâm Rabbânî, Resûl-u Ekrem Hazretleri'nin ümmetine rahmeten ihsân buyurduğu bu kitâb-ı âlîyi men' etmeğe çalışıyor. Ve maâteessüf *منع للخيز* sıfatını iktisâb ediyor.

Rağbet etmediği *Fütûhât*'a gelince: Hazret-i Şeyh-i Ekber, dört büyük cild üzerine o derya-yı maârifî yazmış ve ve ilkâât-ı nefsiyye ve vehmiyyeden bir şey ihtivâ ederse bozulsun mütâlaasıyla, mahzâ muhîtime itminân ilkâsı için Ka'be-i Muazzama'nın damına vaz' etmiş ve orada bir sene yağmurlar ve güneşler altında kaldıktan sonra indirilerek gayrî sâbit mürekkeb ile yazılan bu kitâb-ı mübareğin, bir harfinin bile bozulmadığı görülmüştür. Sonra bu nüsha-i mübâreke Mekke'de bırakılıp Konya'ya gelmişlerdir. Ve orada irfân âşıkları tarafından bu *Fütûhât* istenilmesi üzerine Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Hazretleri aynını hattı destiyle tamâmen yazmışlardır. Fakîr bu nüsha-i mübarekeyi, Evkâf-ı İslâmiyye müzesinde ziyâret ettim. İmâm Rabbânî ise şuna buna yazdığı mahdûd'ul-hacim mektûblardaki revâbıtı bile idrâk edemeyip, türlü türlü tenâkuzlara düşmüştür. Bu mektûbları tecüme eden Müstakîmzâde'de mukaddimesinde bu tenâkuzlardan ve mugayyeratlardan bahs eder. Fakat te'vîl edip İmâm Rabbânî'ye toz kondurmaz. Haydi diyelim ki bu mektûblar muhtelif isti'dâddaki sâliklerin terbîyesine mahsûs olduğu için bu tenâkuzlar vâki' olmuştur. Yâ kibârî techîl ve tekfir ve ta'na ne diyelim? İmâm Rabbânî bunların hiçbirinde ma'zûr değildir. Sâir ekâbirin âsârı meydandır. Bunların hiçbirisinde böyle ehass'ul-havâss evliyâyâ ve pîrân-ı tarîka aslâ tecâvüz yoktur.

Mektûbât'ın birinci cildinin 193. Sahîfesinde, 266. mektûbun, 7. satırında şöyle diyor: “Şeyh Muhyiddîn Arabî'nin dahî ibâretleri icâba nâzırdır. Ve kudretin ma'nâsında felsefeye muvâfakat vardır ki, Kâdir'den terk-i sıhhati tecvîz ile eylemeyip ve cânib-i fiili lâzım bilir. Acâib-i kâr ve bârdır ki Şeyh Muhyiddîn makbûllerden olmak üzere ma'dûm ve melhûzdur. Ve O'nun ekser-i ulûmu ehl-i Hakk'a muhâlifdir. (!) Hatâ ve nâ-sevâb zuhûr eder. (?) Bir gürûh vardır ki Şeyh'e taklîdi ihtiyâr edip ve O'nun cemî' ulûmunu sevâb bilirler. Ve delâil ve şevâhid ile ol ulûmun hakîkatini isbât kaydına düşerler. Şekk yoktur ki ifrât tarîkini ihtiyâr etmişlerdir.”

Müdâfaa

Mevlânâ Câmî Hazretleri *Nefahât'ül-Üns*'te buyuruyor ki: “Hâce Muhammed Pârsâ Hazretleri'nin meclisinde Şeyh Muhyiddîn Arabî (k.s.) Hazretleri'nin musannafâtının zikri geçti. Vâlidlerinden nakl edip buyurdular ki. “*Fusûs candır ve Fütûhât gönüldür.*” Ve dahî buyurdular ki. “*Her kimse ki Fusûs'u iyi bile o kimseye Hazret-i Resûl (s.a.v.)'e mütâbaati dâiyesi muhkem olur.*”

Bununla berâber Hâce Muhammed Pârsâ Hazretleri *Fusûs'ul-Hikem*'i şerh etmiş ve Hazret-i Şeyh'in ulûmunun hakîkati, delâil ve şevâhid ile isbât kaydına düşmüştür. Ve kezâ pîrân-ı Nakşîyye'den Mevlânâ Câmî Hazretleri dahî *Fusûs'ul-Hikem* şârihlerindedir. Binâenaleyh İmâm Rabbânî'nin bu mektûbunda ki hükmüne göre hem Hâce Muhammed Pârsâ hem de Mevlânâ Câmî Hazretleri mukallidlerden ve ehl-i Hakk'a muhâlif olan ulûmu temyîze muktedir olamayan müfridlerden olmuş oluyor. Garibdir ki 290. Mektûbta, 252. sahîfenin, 25. satırında şöyle diyor. “Şâh-ı Nakşibend Hazretleri âhir hayâtında Pârsâ hakkında buyurdular ki: “Her ki meyl *ببیند محمد را* Ya'nî “Beni görmek arzûsunda olan kimse Muhammed Pârsâ'yı görsün.” Ve dahî onlardan menkûldür ki buyurmuşlar: *مقصود از وجود بهاءالدين ظهور محمد است* Ya'nî “Benim vücûdumdan maksûd olan Pârsâ'nın zuhûrudur.” demektir. Fikir itibâriyle bu mektûblarda ki tenâkuza ve bozukluğa dikkat olunsun.

Acabâ İmâm Rabbânî'nin mektûblarını tebcîl edenlere; Hâce Muhammed Pârsâ Hazretleri müfrid bir mukallid midir, yoksa kâmil midir? diye bir şaşkınlık gelmez mi? Ekâbir böyle saçma sapan mektûblar yazar mı? Müceddidlik böyle mi olur?

İmâm Rabbânî taraftarlarının çocukça ba'zı sözleri vardır. Birisi budur ki “*Fusûs'ul-Hikem*'i şerh etmekle onun münderecâtını kabûl etmek lâzım gelmez. Hâlbuki bir kitâbın münderecâtına mu'âriz olan kimse, onun ma'nâsını delâil ve şevâhid ile isbât kaydına düşer mi? Belki tenkîd ve i'tirâz eder. Kabûl etmediği bir kitâbın ma'nâsını te'yid için kitâb yazan bir âlim, dünyâda bir tek numûne olarak gösterilemez. Ne yapalım ki dimâğları İmâm Rabbânî'nin sekâmet-i muhâkemâtıyla meşbu' olanlara bu gibi fikirler ma'kûl görünüyör. Hayret!

İmâm Rabbânî, pîr-i tarîkatı techîl ettiği gibi ekâbir-i Nakşibendiyye'nin i'tikâdâtına da muhâlefet ediyor. Nitekim Şeyh-i Sûfî'ye yazdığı birinci cildin 31. mektûbunda şu fıkraları yazıyor: “Ehl-i Hak Şükr-Allahu sa'yehum miyânında mükerrer olduğu üzere ihâta ve kurb-i Hak Teâla ilmidir. Ve Hak Subhânehu ve Teâlâ hiç nesne ile müttehid değildir. Acabâ Şeyh Muhyiddîn ve O'nun tâbi'leri Zât-ı Vâcib Teâlâ'ya mechûl-i mutlak derler. Ve hiçbir hüküm ile mahkûm bilmezler. Maahazâ ihâta-i zâtı ve kurb u ma'iyet-i zâtiyye isbât ederler. Bu değildir; illâ Zât-ı Teâlâ ve Tekaddese üzerine hüküm ve cesârettir. Pes savâb olan ulemâ-i ehl-i sünnet ve cemâatin buyurdıkları kurb-i ilmi ve ihâta-i ilmiyedir...ilh.”

Müdâfaa

Hâlbuki saltanat-ı irşâdı ekâbir-i Nakşîyye arasında meşhûr âfâk olup, silsileye dâhil bulunan Ubeydullah Ahrâr (k.s.) buyururlar ki: “Eğer zikir bir vech ile meleke olursa ki gönül hemîşe hâzır olup, zâkir bu huzûrda mütelezziz ola, ebrârdan olur. Ona hâzır-maallah demek olur, amma vâsıl ilallah demek kâbil olmaz. Vâsıl odur ki: İsnâd-ı huzûr eden müntefi olup, belki hâzır kendi zâtıyla Hak Subhânehu ve Teâlâ'dır.

Ve kezâ pîrân-ı Nakşibend Mevlânâ Saadeddîn Kâşgârî Hazretleri'ne intisâb eden ulemâ-i zâhirden Alâaddîn Âbîzî kendi lisânıyla şunları nakl ediyor ki, bu nakl *Reşahât*'te müderictir: “İntisâbım gününde Saadeddîn Hazretleri bana nefy ve isbât tarîki ta'lim buyurdular. O esnâda buyurdular ki: “*Her ne kadar ulemâ-i zâhir te'vîl ederlerse de, والله بكل* *âyet-i kerîmesinin şehâdeti mûcibince Hak Teâlâ Hazretleri'nin bizzât cemi' eşyâ-yı muhîd idiğine i'tikâd etmek lâzımdır.*” Mevlânâ Hazretleri'nin bu sözlerinden gâyet korktum. Korktuğumu firâset ile anladılar. Buyurdular ki: “*Ehl-i zâhir demişlerdir ki Hak Subhânehu ve Teâlâ cemi' eşyâyı ilmi ile muhiddir. وان الله قد احاط بكل شيء علماً* *âyet-i kerîmesi buna delîldir. Hiç olmazsa buna i'tikâd etmek lâzımdır. Zirâ bu mertebeye i'tikâd lâzımdır.*” Bu sözden gönlüm hoş oldu. Diğer bir gün Mevlânâ Hazretleri'nin huzûr-u şerîflerine vardım. Buyurdular ki: “*Mevlânâ Alâaddîn, fâide yoktur, ihâta ve ma'iyet-i zâtı idiğine i'tikâd etmek lâzımdır. Ehl-i tahkikat mu'tekadi budur.*”

Mevlânâ Saadeddîn Kâşgârî Hazretleri, Ubeydullah Ahrâr Hazretleri gibi bir mürşid ve insân-ı kâmilidir. Tercüme-yi hâli *Nefahât'ül-Üns* tercümesinin 442. sahîfesinde mezkûr olduğundan burada zikrine hâcet yoktur.

İmdi İmâm Rabbânî'nin bu mektûbları meâline göre bu zevât-ı şerîfe dahî *اهل حق شكر* zümresinden ve ehl-i sünnet ve'l-cemâat tâifesinden olmamak icâb eder.

İmâm Rabbânî'nin bu fikri Cenâb-ı Şâh-ı Nakşibend (k.s.) Hazretleri'nin *نه مكانى زتو* ya'nî “Senden hâlî hiç bir mekân yoktur. Ve sen de hiç bir mekânda değilsin.” kavline muhâlif ve Hazret-i Şâh'ın kavli Şeyh-i Ekber'in beyân-ı âlîlerine tamâmıyla muvâfiktir. Ve bu muhakkıkların i'tikâdları da, *الا ما الله كل شيء باطل*, ya'ni “Âgâh ol! Allahu Teâlâ'dan hâlî olan herşey bâtıldır.” hadîs-i şerîfine mutâbıktır.

İmâm Rabbânî bu hadîse de muhâlefet ediyor. “Yalnız kurb-i ilmi ve ihâta-i ilmi” ulemâ-i zâhirin ukûl-i cüzîyyeleriyle verdikleri hükümdür. Zirâ onların mesnedi ilm-i kelâmıdır. İlm-i kelâm ise ulûm-u istidlâlîyyedendir. İlm-i tecelli değildir. Nitekim ilm-i

kelâmda mütebahhir olan muhakkıklardan İsmâîl Ankaravî (k.s.) Hazretleri, Mesnevî Şerîf şerhinde şöyle buyururlar: “Ulemâ-i kelâmiyyenin rûh hakkındaki ma'lûmâtı, canı bilmek değildir. Nitekim onlar, yalnız rûhun emr-i ilâhî ve nefha-i rabbânî olduğundan ve cisimde, susamdaki yağ gibi seryân kıldığından bahs ederler. Bu kadar biliş cânı bilmek değildir. Belki cânı bilmek; cânın Rabbi ile kâim olduğunu ve dâimâ ondan feyz ve nûr aldığını ve onun kemâl-i kurbunu ve ona mazhar-ı mirât olmasını maa'l-yakîn zevkân bilmektir.”

Fi'l-hakîka ulemâ-i kelâmiyye Hakk'ı tenzîh edecegiz diye Hakk'ın âlem ile münâsebet-i vücûdunu beyân için bir takım anlaşılmaz sözler icâd edip ukûl-u nâkisa erbâbını tağlît etmişlerdir. Ve ez-cümle Hakk'ın ihâtası ihâta-i ilmiyyedir derler. **الله بكل شيء محيط** (Fusûlet, 41/54) ya'nî “Allah her şeyi ihâta edicidir.” âyet-i kerîmesini bilâ-lüzûm te'vîl ederler. Hâlbuki Allah, ism-i zâtîr. Ve zâtdan münfekk değildir. Binâenaleyh Allah bizzât eşyâyı muhiddir, demek olur. Ve ilm-i zâtın sıfâtı olduğundan ve zâtın **وان الله قد احاط بكل شيء** (Talâk, 65/12) âyet-i kerîmesi mûcibince bi't-tâbi Hak eşyâyı ilmi ile de muhîd olur. Akl-ı selim indinde Kur'ân ve Hadîs'den anlaşılan ma'nâ ancak budur. Çünkü âlemin fezâyı nâ-mütenâhi içinde kapladığı bir yer vardır. Eğer Hakk'ın ihâtası zâtî olmasa onun zâtı bu âlemin kapladığı hayyizden hâric kalır. Böyle oluncada Hakk'ın vücûdunun ve varlığının hudûdu ile âlemin vücûdunun hudûdu ayrılmış olur. Bu ise zât-ı Hakk'a isnâd-ı nakîsadır. Bundan başka ilim, sıfattan ve sıfat, mevsûfdan münfekkâ olmaz. Binâenaleyh zât-ı Hakk'ın ihâta etmediği bir hayyizde mevsûfun ayrı olarak bir sıfâtın ihâsı nasıl olur? İşte vehim ile meşûb olan nazar-ı aklînin tenzîhi bu kadar olur. Eğer ilm-i kelâm idrâk-ı hakîkate kânî olsa idi bu ilimden mütebahhir olup, *İlcâmu'l-Avâm Min İlmi'l Kelâm* gibi eserler yazan İmâm Gazâlî Hazretleri *El-Munkızu Mine'd-Dalâl* isimindeki kitâbında bu ilmin maksadına hâdim olmadığını beyân etmezdi. Görülüyor ki ulemâ-i zâhir tenzîh vehmilerine revâc vermek için vahdet-i vücûdu inkâr ediyorlar. Bir taraftan tenzîh ederken diğer taraftan dahî zımnen Kur'ân'ı da Hadîs'i de inkâr etmiş oluyorlar. Bundan da haberleri olmuyor. Çünkü fikr-i istidlâlî çürük bir şeydir. İlm-i tecelli gibi değildir.

Mesnevî

پای استدالیان چوبین بود ... پای چوبین سخت بی تمکین بود

Tercüme

Ehl-i istidlâlînin ayağı tahtadandır.

Tahta ayak ise pek temkinsiz olur.

-8-

İmâm Rabbânî *Mektûbât*'ın 208. sahîfesinde mûnderic 270. mektûbunda Hazret-i Şeyh-i Ekber ve bil-cümle muhakıkların binâ-i ma'rifi olan “vahdet-i vücûd” mes'elesini tezyifen şöyle söylüyor: “Bu cemâat bir kimse ki vücûdun iki olmasına kâil olsa ve Hak

Teâlâ'nın mâsivâsını ibâdetten tenzîh eylese, O'na şirk derler. Ve şol kimse ki vücûdun bir olmasına kâil olduktan sonra eğerçi hezâr saneme ibâdet eylemek, Hak Teâlâ'ya ibâdetdir, derler. İnsâf eylemek gerekir ki bu iki sınıftan müşrik olan kimdir? Ve muvahhid kimdir? Enbiyâ (a.s.v.) vahdet-i vücûda da'vet eylememişler ve vücûdun iki olmasına kâil olan kimseye müşrik dememişlerdir. Onların da'vetleri Ma'bûd Celle Sultânehu'nun vahdetinedir. Ve mâsivâyâ ibâdet eylemek şirkdir, demişlerdir.”

Müdâfaa

Vahdet-i vücûd mes'elesi gayet nâzik ve gâmız bir mes'eledir. Bu mektûblar İmâm Rabbânî'nin bu mes'eleyi anlayamadığını isbât etmektedir. Zîrâ bu mes'eleyi anlayamayanlar iki sınıftır. Birisi; anlayamaz ve anlayamadığı için inkâr eder. Diğeri anlayamadan tasdîk eder. Ve anlayamadığı için yanlış i'tikâdâta saplanır. İmâm Rabbânî'nin dediği gibi pûtlara ve eşyâya olan ibâdet Hakk'a ibâdet olduğunu zanneder. Hâlbuki mes'ele ne inkâr edenlerin ve ne de anlamadan anladığını zanneden zillete düşenlerin i'tikâdları gibi değildir. Biz burada bu gâmız ve nâzik mes'eleyi izâh edecek değiliz. Yalnız İmâm Rabbânî'nin yanlış anlayışını red edeceğiz.

Ma'lûm olsun ki vahdet-i vücûdu keşfen ve zevkân müdrik olan muhakkıkların indinde şirk üç kısımdır.

- 1- Şirk-i celi
- 2- Şirk-i hafî
- 3- Şirk-i ahfa

Şirk-i Celi: Mahlûk olan eşyâya tapanların şirkidir. Bu şirk hakkında âyet-i Kur'âniyye ve ahâdis-i şerîfe çoktur.

Şirk-i Hafî: Hakk'a olan ibâdete ri'yâ ve süm'a gibi nefsin hazlarını karıştıranlardır. Böyle ri'yâ ve süm'a ile olan ibâdetlerin makbûl olmadığı hakkında da âyet ve ahâdis vardır.

Şirk-i Ahfa: Bu da ulemâ-i zâhirin ve bu ulemâyâ tabi' olan avâm-ı mü'mininin Hakk'ın varlığı ve vücûdu muvâcehesinde, nefs'ül-emrde halkın vücûdunu da sâbit görüp iki varlık ve vücûd isbât etmektir. Bu şirk hakkında Resûl-ü Ekrem Efendimiz: **الشرك اخفى فى** **امتى من ديبب النمل على الصفا** ya'nî “Ümmetimde şirk, mücellâ bir mahaldeki karıncanın yürüyüşünden daha gizlidir.” buyurmuştur.

İşte İmâm Rabbânî vahdet-i vücûdu anlamayarak, birinci sınıfındandır. Vahdet-i vücûda i'tikâd etmek, bin pûta ibâdet etmenin Hakk'a ibâdet olduğunu i'tikâd etmek olduğunu zannetmiştir. Ve bu anlayışa göre Hazret-i Şeyh-i Ekber'e ve ehl-i hakîkatin cümlesine iftirâ etmiştir. Muhakkıkların hiçbirisi ve Hazret-i Şeyh-i Ekber, hiçbir eserinde pûta tapmanın Allah'a ibâdet etmek olduğunu beyân etmemişlerdir. Ehl-i vahdetin, şirk hakkında ki hulâsa-i mezhebi yukarıda zikr edildi.

İşte Hazret-i Şeyh-i Ekber'in tabi'lerinden bulunan ve vahdet-i vücûdu zevkân ve halen ârif olanlardan bir zâtın sözü:

*Görünen cümle eşyâda Hudâ'dır...Sâkın sanma O'nu sen cüdâdır.
Hemân zât-ı Hudâ'dır ayn-ı eşyâ...Fakat eşyâ değildir ayn-ı Mevlâ.*

İmdi eşyâ Mevlâ'nın aynı olmayınca, o eşyâya ibâdet eden müşriklere nasıl "Hakk'a ibâdet ediyorlar" denilebilir? Bu söz vahdet-i vücûdu anlamayanların iftirâsıdır. İstidlâli fikrin ve zâhiri ilimlerin kuvveti bu kadar olur.

Peygamberlerin vahdet-i vücûda da'vet etmedikleri de doğru değildir. Varlığın ve vücûdun bir olduğuna dâir Kur'ân-ı Kerîm'de ve ahâdis-i şerîfede çok beyânât vardır. Fakat ehl-i zâhirin ukûl-ü cüziyyeleri kabûl edemediğinden hepsini te'vîl ederler. Çünkü nazarları vücûdun ve varlığın iki olmasına saplanıp kalmıştır.

Bu nokta-i nazara göre hulûl ve ittihâd lâzım geleceği için ihâta-i zâtıyyenin sarâhat-i Kur'âniyye'ye rağmen te'vîl ederler. Ve hakîkate teşne olanları, biri iki görmeye ve şaşılığa da'vet ederler. Fakat ne yapalım ki ukûl asl-ı fitratta mütefâvittir. Bu sebeble her bir akıl, her şeye nüfûz edemez. Nitekîm Mesnev-i Şerîf'te beyân buyrulur.

این تفاوت عقلها را نیک دان ... در مراتب از زمین تا آسمان
هست عقلی همچو قرص آفتاب ... هست عقلی کمتر از هر وشهاب
هست عقلی چون چراغ سرخوشی ... هست عقلی چون ستاره آتشی

Tercüme

"İyi bil ki bu tefâvüt akıllar için meratibde yerden göğe kadardır. Güneş kursu gibi bir akıl vardır. Zühre ve şihâb'dan daha aşağıda bir akıl vardır. Bir akıl vardır ki bir sarhoşun çerâğı gibidir. Bir akıl vardır ki bir ateşin kıvılcımı gibidir."

İmdi akıllarında kuvvet olanların istifâdesi için vahdet-i vücûd hakkında Abdulazîz Dehlevî Hazretleri'nin *Fetâvâ*'sında münderic olan bahsi aynen nakl ediyorum:

دیگر اعتذار بشغل همه اوست و حقیق این است که مراد تحصیل حالی است که لازم اضتراری قلب شود و اختیار رفع آن نماند. اگر کس را اعتقاد حقیقت وحدت وجود شایسته است ملازمت این شغل باین حالت می کشد و الا هرگز نمی کشد، بلکه همیشه باطنش کم میکند که این خیال من خلاف واقع است. این شغل صاجی اهرکز نفع نخواهد داد و شبهه نیست که ظاهر این معنی خود بخود بتصفیه قلب اولی و اقوی است و از مدخلیت تصنع و تکلف بعید تر است و خواجه خسرو رحمة الله علیه نوشته ایند که مادام شخص که معتقد تو حید وجود نیست حصول فنا فی الله و وجود او را ممکن نیست در حق منکر او همه فنا هادر حجب نور انیه است که غیر غق است و تجلیات او همه انوار لطائف و غیره نه ظهورات حق تعالی و تحقیق توحید وجودی طولی می خواهد مجمل آن که ایات کالم الله احادیث رسول الله صلی الله علیه وسلم معیت و قرب ذاتی صریحا اثبات میکنند آن که همه مصروف از ظاهر اند بی امتناع او نچو اند شد و این همه از خلاف عقل ما ست نه از کتاب سنت چه انصافست که منصوبات شرعی را غیر

شرعی و مخیلات عقل ناقص حود را شرعی تمام کنیم را جامع در حدیث - لو دلیتم بجبل الی الارض
السابعة السفلی لہبط علی اللہ - دلیل و اضحست

Tercüme

“Hep O’dur şuğlune i’tirâz-ı diğere ve bunun tahkiki odur ki murâd, kalbin lâzım-ı iztirârîsi olan bir hâlin tahsîlidir. Ve onun ref’ine ihtiyâr kalmaz. Eğer bir kimsenin hakikat-ı vahdet-i vücûd i’tikâdı sâbit ise bu şuğle devam, bu hâle çeker. Ve yoksa aslâ çekmez. Belki onun bâtını dâimâ; benim bu hayâlim hilâf-ı vaki’dır diye hükm eder. Bu şuğl aslâ sâhibine fâide vermez. Ve şübhe yoktur ki bu ma’nânın zuhûru hod-be-hod tasfiye-i kalb ile evla ve akvadır. Ve tasannu’ ve teklif medhaliyetinden pek uzaktır. Ve Hâce Hüsrev (r.a.) yazmıştır ki: “Bir şahıs tevhîd-i vücûdiye i’tikâd etmedikçe fenâ fi’llah ve fenâ-i vücûd ona mümkün değildir. Vahdet-i vücûd münkiri hakkında bütün fenâlar Hakk’ın gayrı olan nûrânî hicâblar içindedir. Ve onun tecelliyâtı bundan letâif vesâiredir. Hak Teâlâ’nın zuhûrâtı değildir. Ve tevhîd-i vücûdunun tahkiki uzundur. Onun icmâli budur ki: âyat-ı Kelâmullah ve ahâdis-i Resûlullah, ma’iyyet ve kurb-i zâtî’yi sarîhan isbât ederler. Ve o ma’nâ hep zâhirden masrûfdurlar. Zâhirden iknâ’sız olamaz. Ve bu hep Kitâb ve Sünnet’e değil bizim aklımıza muhâlifdir. Ne insâftır ki mensûsât-ı şer’iyyeye, gayr-i şer’i ve kendi aklı nâkısımızın muhayyelatına şer’i nâmını verelim. Câmi’-i Tirmizî’de ki hadîs-i şerîf: “Eğer yedinci arz-ı sufliye kadar bir ip sarkıtsanız Allah’ın üzerine düşerdi.” Delîl-i vâzihtir. Görülüyor ki İmâm Rabbânî ilm-i kelâm ulemâsının mesleğini kabûl ve pîrân-ı hazarâtına ve bilcümle kâfile-i muhakkikine muhâlif etmiş bir zâttır. Onun indinde muhakıkların hâl ettiği birçok mesâilin hepsi mechûlâtandır.

Binâenaleyh İmâm Rabbânî’nin mesleki kabûl için bir takım mes’elelerde cehli kabûl etmek zarûridir.

-9-

İmâm Rabbânî, Şeyh Sûfî’ye yazdığı birinci cildin 31. mektûbunda diyor ki: “Bu tarîka-i aliyenin mümâresatından sonra az müddette tevhîd-i vücûdu münkeşif oldu. Bu keşifden ulüvv peydâ olup bu makâmın ulûm ve maârifî firâvân zâhir oldu. Ve bu mertebenin dekâyıkından bir mertebe kaldı ki ol münkeşif olmadı. Dekâyık-ı Muhyiddîn Arabî’yi kemâ-yenbağı lâyıh kıldılar. Ve tecellî-i zâtî ki Sâhib-i Fusûs beyân buyurmuşlardır. Ve ondan gayrî bî-nihâyet urûc bilmez. Ve ol tecellînin şânında onun mâba’dî ancak adem-i mahzûd, buyurular. Ol tecellî zâtî ile şeref-yâb olup ve ol tecellînin ulûm ve maârifî ki Şeyh onu “hatm’ül-velâye”ye mahsûs bilir. Ol dahî tafsîl-i ma’lûm oldu... Nâgâh inâyet-i Hak derîçe-i gaybden arsa-i zuhûra gelip ve perde-i rû-pûş bî-çunûne ki endâhte edip ittihâd-ı vahdet-i vücûdun iktizâ eden ulûm-u sâbıkayı setr edip ve yakîn’ül-yakîn ma’lûm oldu ki Sâni-i Celle şânı için bu zikr olunan nisbetlerden bâ-âlim hiç sâbit yoktur. Ehl-i Hak Şükr-Allah hiç tesettür ile müttehid değildir.”

Mütâlaa

Bu mektûbun açıkça hulâsası şudur: “Ben Tarîkat-ı Nakşibendiyye’ye mûmâreseden sonra az müddette tevhîd-i vücûdu bana münkeşif oldu. Bu keşifte yükseldim. Sâhib-i Fusûs’un beyan buyurduğu tecellî-i zâtîye nâil oldum. Ve Muhyiddîn Arabî Hazretleri’nin maârifinin dekâyıkı bana tafsîl ile ma’lûm oldu. Ansızın inâyeti Hak, vücûdun birliğini örtüp bana ikiliği gösterdi. Sâni’ Teâlâ’nın âlem ile hiç münâsebeti yoktur. Hakk’ın âlemi ihâtası ve âleme yakînliği ilmidir.” Şu ifâdelere nazarân İmâm Rabbânî’nin sülûkünde de aldandığı anlaşılıyor. Çünkü Tarîkat-ı Nakşibendiyye’nin sülûku, tarik-i sâire hilâfına olarak “rûh” yolundadır. Ve sâlikin rûhu takviye edilince sıfât-ı nefsâniyesi rûhun kuvveti altında zebûn olur. Tarik-i sâirde sülûk ise nefsin terbiyesi yolundan olup nefsin sıfatları makhûr olduktan sonra rûhun kuvveti zâhir olur. Bunun için, “Tarîkat-ı Nakşibendiyye’nin ibtidâsı sâir tarikatların nihâyetidir.” denilmiştir. Binâenaleyh Tarîkat-ı Nakşibendiyye’de mürşidin kâmil ve mükemmel ve mürîdin gâyet müsta’id ve bid’atlerden müctenib olması lâzım gelir. Mürşidin terbiyedeki ihmâlî ve mürîdin ruhsatla ameli gâyet tehlikelidir. İsti’dâdsızlık mes’alesi de ayrı bir şeydir. Sâlik birden bire yüksekte aşağıya sükûd eder. Ve rûh yolundan sülûk edenlerin çoğu tecellîyâtı rûhâniyyeyi, tecellîyâtı rabbâniyye zan ederler. Bu hususta ki düstûru *Cevâhir-i Gayb*’den aynen nakl ediyorum: “Tecellî, ulûhiyetin zât ve sıfâtının zuhûrundan ibârettir. Ve rûh için dahî tecellî olur. Ve sâliklerin çoğu bu makâmda mağrûr olmuşlardır. Ve tecellî-i Hakk’ı bulduklarını zan etmişlerdir. Eğer şeyh-i kâmil, sâhib-i tasarruf olmazsa bu vartadan halâs güç olur. Vaktâki gönül aynası sıfât-ı beşeriyyeden ve tabîat pasından sâfi olur. Ba’zı sıfât-ı rûhânî kalbe tecellî eder. Ve o, envâr-ı rûhâniyetin galebelerinden olur. Zîrâ rûh tamâmıyla fesât-ı beşeriyyeden hâric olmuştur. Ve ba’zen rûh tamâmen kendi sıfâtıyla tecellî eder. Ve bu sıfât-ı beşeriyye âsârının kâmil mahvından olur. Zîrâ rûhun zâtı, halîfe-i Hak’tır. Tamâmen tecellî eder. Ve hilâfeti sebebiyle “Ben Hakk’ım” der. Tecellî rûhânî ile tecellî Rabbânî arasında ki fark budur ki:

- 1- Tecellî rûhânî hudûs damgasını tutar. Onun için kuvvet ifnâ olmaz. Gerçi zuhûru vaktinde sıfât-ı beşeriyyeyi izâle eder. Velakin fânî edemez. Vaktâki tecellî hicâb arkasına girer. Derhâl sıfât-ı beşeriyye zâhir olur. Velâkin tecellî-i Hak Subhânehu Teâlâ bu âfetlerden emîndir.
- 2- Tecellî rûhânîden ârâm-ı dil zâhir olur. Ve şekkden halâs etmez. Zevk-i ma’rifet-i tam vermez. Velakin tecellî-i Hak Subhânehu ve Teâlâ bunun hilâfınadır.
- 3- Tecellî rûhânîden gurûr u pindâr zâhir olur. Ve ucub ve varlık ziyâdeleşir. Ve talebde noksan olur. Ve havf ve niyâz azalır. Velakin tecellî-i Hak Subhânehu ve Teâlâ’da bunların hepsi kalkar. Ve varlık yokluğa mübeddel olur. Ve taleb artar ve teşnelik ziyâde olur. Ve havf ve niyâz ziyâdeleşir.”

İşte İmâm Rabbânî’nin gurûruna ve kümmelîni techîline ve ta’n ve i’tirazlarına ve ma’rifet-i tâm zevkinden uzak olmasına bakılırsa, tecellî rûhânîyi Hazret-i Şeyh-i Ekber’e olan tecellî-i Rabbânî zannetmiştir. Zîrâ tecellî-i zâtî çeşnisini tadan bilcümle muhakıklar vahdet-i vücûdu isbât ederler. Ve onun ilerisi olmadığını beyân ederler. Ve onlarda zerre kadar gurûr u pindâr olmaz. Ve kimseye ta’n etmezler. Tecellî zâtînin nasıl ilerisi olur ki, varlık aslâ tahdîd ve ta’dîd kabûl etmeyen bir mevhum-u küllî olup ondan ilerisi ademdir. Ve

ademin aslâ sâhası yoktur. Eğer olsa vücûd ve varlık olurdu. Adem ancak vücûdun mukâbili olarak zihinde tahayyül olan bir ma'nâ-yı zulmânîdir. Vücûd bir nûr-u muhîddir. Ve nûr kendi zâhir ve eşyâyı muzhir olduğu gibi vücûd dahî kendisi zâhir ve eşyâyı muzhirdir. Meşhûd olan eşyâda en evvel nazara çarpan varlıktır. Her şey vardır ve var olur. Yoktan ne çıkar? Binâenaleyh eşyâda varın varlığından başka hiçbir şey yoktur. Binâenaleyh tahdîd ve ta'dîd kabûl etmeyen vücûdu ve varlığı ikiye ayırıp tahdîd ve ta'dîd etmek şaşkınlıktan başka bir şey değildir. Zîrâ vahdet-i vücûdun zıddı, kesret-i vücûddur. Vücûdun birliğini red ve inkâr edenlerin, onun zıddı olan kesret-i vücûdu kabûl etmeleri icâb eder. Bu ise ancak varlıkta Hakk'a şirk koşmaktır.

Mesnevî

چونکہ جفت احوال انیم ای شخص ... لازم آید مشر کانہ دم زدن

Tercüme

Ey sûret-perest! Mâdem ki şaşılarm arkadaşısı oluyoruz, müşrikçe konuşmak lâzım gelir.

Hâtıme

Mektûbat'ta gördüğüm tenâkuzların ve çürük muhâkemelerin hepsini kayd edemedim. Çünkü vaktim müsâid değildir. Esâsen pîr-i tarîkatin techîlini hâvî mektûb, *Mektûbat*'ın mâhiyetini meydâna koymak için kâfi idi. Fakat ihvânın talebi üzerine yalnız erbâb-ı insâfa numûne olmak için ekâbire haksız ta'n ve i'tirâzı hâvî mektûblarda ki fıkraları alarak müdâfaalarımı yazdım. Yazdığım müdâfaât, sarîh ve mantıkî olduğu için doğru olduğuna kâni'im. Erbâb-ı akıl ve muhâkeme dahî bunları tedkik edebilirler. Şunu da söyleyeyim ki: Bu esnâda bâtınımda bir ukde peydâ oldu. Dedim ki: Bu İmâm Rabbânî ulemâdan ve ehl-i tarîk arasına girmiş ve hatta tarîkat-ı Nakşibendiyye silsilesine de dâhil olmuştur. Ve müntesibleri tarafından da kendisine "Müceddid-i Elf-i Sâni" lakabı verilmiştir. İmâm Rabbânî ekâbire ta'nını nâ-hoş görüp bu müdâfaa-nâmeyi yazmak sûretiyle ben de bir velîye i'tirâz etmiş olmayayım? Bu düşünce esnâsında elimde Mevlânâ Câmî Hazretleri'nin *Nefahat'ül-Üns Tercümesi* vardı. Cenâb-ı Hakk'a münâcât ettim de: Yâ Rabbi bu *Mektûbat*'ı tedkikteki maksadım, bu zâtın mesleğinin isâbet veya adem-i isâbetine muttali' olmak olduğunu inde'l-ülûhîyetinde mâlumdur. Bu kitâbda senin velîlerinden olan Mevlânâ Câmî Hazretleri senin birçok velîlerinin menâkıbını ve ahvâlini hikâye etmiştir. İmâm Rabbânî'nin nazîri olan bir velînin, tercüme-i hâlini şu kitâbı açtığımda lütfen ve inâyeten nazarıma müsâdif kıl, dedim. Ve kitâbı açtım. Kitâbın 360. sahîfesinde menâkıbı münderic olan "Şeyh Abdullah Bâkû" zuhûr etti. Okudum, hayretlere müstağrak oldum. İhvâna ibret olmak üzere o menâkıbı açık bir lisân ile buraya derc ediyorum:

"Şeyh Abdullah Bâkû (k.s.): Adı Ali bin Muhammed bin Abdullah'tır. İbn Bâkû'ye Muhammed bin... demekle ma'rûftur. Şîrâz'dan sefer edip Nîşâbûr'da üstad İmâm Kuşeyrî ve

Şeyh Ebû Sa'îd ile mülâkat etmişti. Ve Şeyh Ebû'l-Abbâs Nihâvendî ile bir müddet musâhebet etmiş idi. Ve aralarında tarîkatta, çok söz geçmiş idi. Ve Şeyh Ebû'l-Abbâs onun fazlına ve sebkına i'tirâf gösterir idi. Ve ondan sonra Şîrâz'a geldi. Ve dağda Şîrâz'a karîb bir mağarada münzevî oldu. Ve cemi' meşâyih, sûfî ve ulemâ ve fukarâ onun sohbetine dâim devam ederleri idi. Hicret'in 442. senesinde vefât etti. Şeyh Ebû Sa'îd Ebû'l-Hayr Nişâbûr'da iken, üstâd İmâm Ebû'l-Kasım Kuşeyrî onlardan her hafta bir gün onların tekkesinde va'z u nasîhat etmesini istemiş ve kürsü kurup üzerine örtü örtmüşler idi. Ve halk peyder pey gelip oturdular. Tesâdüfen bir gün Şeyh Abdullah Bâkû, imâmı ziyârete gelmiş idi. Oturdular ve istifsâr-ı hâtır ettiler. Ebû Abdullah, "Bu hâzırlık nedir?" dedi. İmâm Kuşeyrî, "Şeyh Ebû Sa'îd va'z u nasîhat edecektir, otur, sen de dinle." dedi. Ebû Abdullah, "Ben ona mu'tekid değilim." demekle berâber oturdu. Üstâd İmâm Kuşeyrî, "Dinle ki bu zâtın havâtıra vukûfu vardır. Bütün harekâtını ve düşüncelerini o derhâl sana ızhâr eder." dedi. Müteâkiben Şeyh Ebû Sa'îd gelip kürsiye çıktı. Hâfızlar Kur'ân okudular. Ve Şeyh Ebû Sa'îd duâ etti. Ve söze başladı. Abdullah Bâkû, o esnâda ağzının içini nefes ile doldurup gizlice ve yavaşça kendi kendine **در دیز بادست** ya'nî "Dîzbâd'da yel vardır." dedi. Dîzbâd, Nişâbur'a bir menzillik mesâfesi olan bir karyenin adıdır. Bu sözden murâdı, Dîzbâd'da kuru laf ve atma tutma çok imiş, demek idi. Henüz bu sözü tamâm mülâhaza etmemiş idi ki Şeyh Ebû Sa'îd yüzünü ondan tarafa çevirip: "Evet Dizbâd rüzgârın menba'idır." dedi. Ve yine sözüne devam etti. Şeyh Ebû Sa'îd'in sözleri harâretli ve mü'essir bir hâle geldi. Ve Şeyh Abdullah, o hâli gördü. Ve o saltanatı ve hâtıralara vukûfu müşâhede etti. Ve düşündü ki: "Bu kadar mevkufda tecrîd ile durdum. Ve bu kadar meşâyih gördüm ve çocuklukta berî onlara hizmet ettim. Sebeb nedir ki bütün bu hâller bu adamda zuhûr etsin de bizde hiçbir şey zâhir olmasın." Şeyh Ebû Sa'îd derhâl ondan tarafa dönüp dedi. "Ey Efendi,

قوانیاتیکه تو ابخت چنانست من ... چنیم که مرا بخت چنین است چنین

Tercüme

Sen öylesin ki tâli' senin için öyledir öyle. Ben böyleyim benim için tâli' böyledir böyle."

Deyip elini yüzüne sürdü ve kürsüden aşağıya indi. Ve Üstâd İmâm'ın ve Abdullah Bâkû'nun önüne geldi, oturdular. Şeyh Ebû Sa'îd Üstad İmâm'a dedi ki: "Bu efendiye söyle ki gönlünü bize hoş etsin." Ebû Abdullah dedi: "Gönlümü o vakit sana hoş ederim ki, her perşembe beni ziyârete gelirsin, bundan sonra gelmeyesin!" Ebû Sa'îd, "Sana çok meşâyihin ve büyüklerin nazarı dokunmuştur. Biz sana o nazarlardan dolayı geliriz. Yoksa senin için gelmiyoruz." dedi. Vaktâki Ebû Sa'îd bunu söyledi. Orada oturan cemâat ağlamaya başladı. Ve Şeyh Abdullah dahî çok ağladı. Ve gönlünden o inkâr ve hüküm-ü hükümet gitti. Ve cümle cemâat safâ-yı hâtır ile hoş dil olup dağıldılar. Vaktâki Şeyh Ebû Abdullah'dan inkâr gitti. Şeyh Ebû Sa'îd'in ziyâretine gitmeye başladı. Fakat henüz onların semâ' ve raksına azîm inkâr etti. Ve ara sıra ızhâr eyler idi. Bir gece rü'yasında ona gâibden **قومواوار** ya'nî "Kalkın Allah için raks ve semâ' edin." diye nidâ geldi. Uyanıp "lâ-havle" çekti. Ve bu rü'yâ şeytânidir dedi, yine uyudu. Yine vâkı'asında **قومواوار** nidâsını işitti. Yine uyandı. "Lâ-havle" dedi. Ve zikre meşgûl oldu. Ve Kur'ân'dan bir nice sûreler okudu. Ve

üçüncü def'a uyudu. Yine evvelkiler gibi mezkûr nidâyı işitti. Bildi ki bu rü'yâ şeytânî değildir. Şeyh Ebû Sa'id'e inkârı sebebindedir. Seher vakti oldu. Kalkıp Şeyh Ebû Sa'id'in tekyesi'ne geldi. Tekyenin kapısından içeriye girerken Şeyh Ebû Sa'id içeriden, قوموا وار قصوالله diye nidâ ederdi. Şeyh Abdullah'ın gönlü hoş olup, inkârı bi'l-küllîye zâil oldu.”

İmdi İmâm Rabbânî ulûmda ve mücâhedede ve bununla berâber muhakkıkları inkârda ve onlara ta'n etmekte ve kendisine birçok meşâyih'in nazarı dokunmuş olmakta ve semâ'ı inkâr etmekte ve huşûnet-i tab'da ve dâiye-i tahakküm ve tefridde Şeyh Abdullah Bâku'nun nazîridir.

Ebû Sa'id Ebû'l-Hayr Hazretleri, Şeyh Abdullah Bâkû'nun ıslâh-ı bâtınına müessir olmuş ve onda tasarruf etmiştir. Acabâ İmâm Rabbânî'ye de muahharan böyle bir kâmilin tasarrufu ile salâh gelip inkârdan geçti mi, yoksa geçmedi mi?

Mektûbat'ın üçüncü cildinin 87. sahîfesinde münderic 77. mektûbta ki şu ibârelere nazaran Şeyh-i Ekber (k.s.) Hazretleri aleyhinde yazdığı evvelki mektûblardan bir dereceye kadar rücu' ettiği anlaşılıyor. O ibâreler şöyledir: “ Çünkü nebvî-i büzürg-vârân Muhyiddîn el-Arabî (k.s.)'ya resîde olup, onlar bu mes'elede kemâl-i ma'rifetlerinden nâşi şerh ve beyân ve ebvâb ve füsûl ile ayân eylediler. Ve harf ve nahv gibi tedvîn buyurdular. Ma'-zalik bu tâifeden bir cemâat onun murâdını fehm eylemeyip, tahtie eylemekle mat'un ve mülâm oldu. Bu mesêlenin ekser-i tahkîkâtında Şeyh muhıkkır. Ve ta'n edenler sevâbdan dürdür. Şeyh'in vefret-i ilmîni ve büzürg olduğunu bu mes'eleyi tahkîkînden fehm edeler. Red ve ta'n eylemek lâyük değildir.”

Fakîr, İmâm Rabbânî'nin rücu'nu (bir dereceye kadar) dedim. Çünkü yukarıda altıncı maddede zikr ettiğimiz birince cildeki 266. mektûbunda “ekseri ulûmunu ehl-i Hakk'a muhâlif” add etmiş iken bir mektûbunda “ekseri tahkîkâtında muhıkk” olduğunu beyân etmiştir. Bu iki mektûbun meâlî bi't-tabi' taban tabana zıddır. Tâlib-i hakîkat olan bir kimse bu iki zıd ifâdelerden hangisini hakîkat bilip kabûl edecektir?

Nitekim Fakîr'in muhâbere ettiğim bir bî-çâre olduğu mektûbun münderecâtını hakîkat zan edip Hazret-i Şeyh-i Ekber'in maârifini târ u nâkıs addetmiş, bu ikinci mektûbundan gâfil bulunmuştur. Çünkü bu âlemde i'mâl-i fikirden âciz ve okuduklarını körü körüne kabûl eden mukallidler vardır. Gerçi İmâm Rabbânî müdâfi'lerinden birisi çıkıp diyebilir ki: “Bu mektûblar müridlerin isti'dâdlarına göre yazılmış mektûblardır. İsti'dâd muhtelif ve yekdiğerine zıd olduğundan İmâm Rabbânî'nin mektûbları da böyle birbirine zıd ve mütenâkız bir sûrette yazılmıştır.”

Biz bu sözün doğruluğunu kabûl etmekle berâber, mahzâ isti'dâdının ihtilâfına binâen ekâbirin techîlini ve ta'nını icâb ettirecek tarzda mektûblar yazılmasını kâmillere yakıştıramayız. Velâyet ve nübüvvet mes'elesinde pîr-i tarîkat Cenâb-ı Şâh-ı Nakşibend ve İmâm Gazâlî Hazretleri'nin techîline ne lüzûm vardı? İşte bu tarzda yazılmış olan mektûbların, mahdûd'ul-fıkr kimselerin, i'tikâdları hakkında ne kadar muzırr olduğu fiilen sâbit olmaktadır. Hazret-i Mahmûd Hüdâ-yi (k.s.) dahî isti'dâtın ihtilâfını nazar-ı i'tibâra almış ve fakat sözünü pek kâmilin söylemiş. Ve “Ba'zı kimseler hakkında tefrika cem'den daha fâidelidir.” buyurmuştur. Ezvâka bir şey denemez. Fakat ta'n ve i'tirâz şeriat ve tarîkat ve hakîkatte pek çirkindir.

Hulâs-i kelim, tâlib-i hakîkat olan ihvân dinime derim ki: Tağlît ezhânı mûcib olan *Mektûbat-ı İmâm Rabbânî* şâyân-ı istifâde bir kitâb değildir. Zîrâ *Mektûbat*'ın musîb olanlara zâten kendisinden evvel gelen muhakıkların, tâlib-i hakîkat olanlara ibzâl buyurdıkları

maârifin başka ta'bîrat ile tekrârından ibârettir. Ve o muhakkıkların maârifine muhâlif ve yekdiğerini münâkız olanları ise hiçbir vakitte birer rehber-i ma'rifet olmazlar.

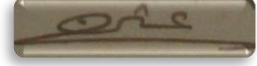
Ve's-selâmü alâ meni'tteba'l-hüda.

Ahmed Avnî

10 Rebû'l-Ahir 1353

22 Temmuz 1934 Pazar

İstinsâh 28 Ağustos 1934

SÖZLÜK

A

Ahfa: En gizli; insanlarda bululunan yedi latîfeden biri.

Ârâm: Rahat, huzur, istirahat.

B

Ba'de'l: ...den sonra.

Ber-Aks: Aksine, tersine.

Berzah: İki şey arasındaki fasıla; iki şey arasını ayıran ve birleştiren hat.

Bî-çun: Emsalsiz, eşsiz.

Bid'at: Ortaya çıkan, yeni görülen şey. Peygamber sonrası çıkan şey. Sünnete uymayan, sünnet karşıtı.

Burhân: Delil.

Büzürgvâr: Büyük, saygıdeğer, ulu.

C

Celî: Âşık, apaçık, meydanda.

Cûd: Bir kazanç ve talep karşılığı olmaksızın bağışta bulunma, cömertlik, ihsan.

Cüdâ: Ayrı, ayrılmış.

D

Dâr-ı Teklif: Dünya. Allah'ın teklif ve emirleri ile vazifeli olduğumuz yer olan dünya.

Derîçe: Pencere, yavru kapı, küçük kapı, oyma.

Dûr: Uzak.

Düşvâr: Zor, güç.

E

Ebvâb: Bâblar, kapılar.

Ehass: En hâs, en husûsi, en seçkin.

Ekâbir: Büyükler.

Elf-î Sâni: İkinci bin.

Endâhte: Terkedilmiş, bir tarafa atılmış. Bırakılmış.

Envâr: Nurlar.

Ezhân: Zihinler.

F

Figân: İnleme, ağlayıp sızlanma.

Filori: XI. Yüzyılda Floransa şehrinde basılan altın sikke, lira.

Füsûl: Fasıllar.

G

Gâmız: Anlaşılmaz, anlaşılması güç.

H

Hâcegân: Hocalar.

Hafî: Gizli, saklı.

Halâ'îk: Mahlûklar, yaratıklar.

Hâşi': Huşu sahibi.

Havâss: Hâslar, seçkinler, ariflerin seçkinler.

Havf: Korku.

Hâvî: İhtivâ eden.

Hayyiz: Taraf, meydan, mekân mevki.

Hâzî': Baş eğen, alçak gönüllülük gösteren, huzu' sahibi.

Hezâr: Bin. Çok, pek çok.

Hilâf: İhtilâf, fikir anlaşmazlığı, karşı zıt.

Hod-Be-Hod: Kendi başına; kimseye danışmadan; kendiliğinden.

Huşûnet: Haşinlik.

I

Izhâr: Zâhir etme, âşikâr etme, meydâna çıkarma.

İ

İbtidâ: Başlama, başlangıç, öncelik.

İbzâl: Bezl etme; bol bol verme.

İctinâb: Sakınma, çekinme.

İltimâs: Haksız yere, yasa ve kurallara uymaksızın kayırma, arka çıkma. Birine

herhangi bir konuda öncelik ve ayrıcalık tanıma.

İ'mâl: Yapım, yapma işi. Fıkıh ilmine göre söze yeni ve derin bir anlam verme.

İmtisâl: Bir örneğe göre hareket etme, uyma, itâat etme.

İnâyât: İnâyetler.

İnşirâh: Açılma, ferahlama; kalpten perdenin kaldırılması.

İrâd: Getirme, söyleme; gelir, kazanç.

İrsâl: Gönderme.

İsti'dâd: Kâbiliyet.

İstidlâl: Bir konuda kanıtlara dayanarak sonuç çıkarma. Çıkarım.

İstifsâr: Bir şeyin açıklanmasını, aydınlığa kavuşmasını isteme, anlamaya çalışma, sorma.

İstihfâf: Ehemmiyet vermeme, küçümseme, küçük görme.

İstilzâm: Lazım addetmek, icap ettirmek.

İstimâ': Dinleyip kabul etmek, işitmek.

İstinâd: Dayandırma, dayanma.

İstincâ: Kirlilikten arınma, pislikten temizlenme. Abdest bozduktan sonra temizlenme.

İşret: Yaşama, geçinme; arkadaşlık, dostluk.

İz'ân: Anlayış, kavrayış, akıl.

K

Kâffe: Bütün, hep, cümle.

Kâil: Söyleyen; kanaâtini taşıyan, düşüncesine sahip olan.

Kande: Nerede, nereye.

Karye: Köy.

Kâsır: Kısa, az.

Kümmelîn: Kümeller, kâmiller.

L

Letâif: Latîfeler.

Lücce: Engin deniz, derin su.

M

Mâad: Dönülecek yer, âhiret, dönüş, gâye, son.

Maâteessüf: Maâlesef, Esefle. Teessüfle beraber.

Mâba'd: Sonu, sonrası.

Mahdûd: Sınırlı, târif edilmiş, belirlenmiş.

Mâhî: Mahv eden; silip yok eden.

Mahz: Mutlak.

Makhûr: Kahra uğramış; bozguna uğramış, gazaba uğramış.

Maslahat: İş, husus, madde; dirlik düzenlik, iyilik.

Masrûf: Sarf olunmuş, harcanmış, kullanılmış.

Mat'un: Belaya tutulmuş. Musibet ve tauna giriftar olmuş.

Mechûlât: Mechûl olan ve bilinmeyen şeyler.

Medfûn: Defnedilmiş, gömülmüş.

Medhaliyet: Dahli olmak, bir işte te'siri olmak.

Mehmâ-emken: Olabildiği kadar, mümkün mertebe.

Melhûz: Mûlahaza edilen, düşünülen.

Menâkıb: Menkıbeler, hayat hikayeleri.

Menkûl: Nakl olunmuş, nakledilen.

Mercû: Rücû edilen, dönülen.

Mesned: Dayanacak yer.

Meşbu': Dolmuş, dolu, tok.

Meşûb: Karışık, karışmış.

Mevsûl: İsâl edilmiş, ulaştırılmış, bitleştirilmiş.

Mezbûr: Adı geçen, ismi yukarıda geçen.

Mezkûr: Zikr edilen, anılan, hatırlanan.

Miskâl: 4,5 g değerinde eski bir ağırlık ölçü birimi.

Miyân: Orta, ara, vasat, meyan.

Muahhar: Tehir edilmiş, geriye bırakılmış.

Mûcib: İcab eden, gereken, gerektiren.

Muhâberât: Muhabereleler, haberleşmeler.

Muhakkîk: Mârifette tahkîk ve tahakkuk sâhibi olan; bir şeyin hakîkatini bulan, eşyânın hakîkatı kendine münkeşîf olan.

Muharrer: Tahrir edilmiş, yazılmış.

Muhıkk: Haklı, doğru.
Mukarreb: Yakınlaştırılmış, yakın.
Muknî: İknâ edici; inandırıcı.
Musâhebet: Arkadaş olma, sohbet etme.
Musannafât: Tasnif edilmiş şeyler, yazılmış kitaplar.
Mutâbaat: Uyuşma, anlaşma, uzlaşma.
Mu'tekid: İtikâd eden; inanan, bağlanan.
Mu'temed: Kendisine îtimad edilen, güvenilen.
Muttasıl: İttisal eden, bitişen, aralıksız.
Muvâcehe: Yüzyüze gelme, karşı, ön.
Muvahhid: Tevhid eden; birleyen; Allahîn birliğine inanan.
Muzırr: Zararlı.
Mübâhât: Övünme, böbürlenme.
Mübeddel: Tebdil olunmuş; değiştirilmiş.
Mücâvir: Civarda bulunan, komşu.
Müceddid: Yenileyen, yenileyici.
Mücellâ: Cilâlanmış, parlak.
Müdâfi': Müdafaa eden, savunan, dayanan.
Müdrık: İdrak eden.
Müfâharet: Övünme, şan ve şeref yarışında olma.
Mülâkî: Buluşan, karışan, kavuşan.
Mülâm: İtab, azarlama, azar.
Mümâresat: Mümareseler, alıştırmalar.
Münâkız: Nakz eden, muhâlif, zıt.

Münderecât: İçindekiler.
Münderic: Derc olunmuş, içinde yer alan.
Münfekk: İnfikâk eden; ayrılmış, ayrı.
Münşerih: Açılan, açılmış, sıkıntıdan kurtulmuş.
Müntefi: İntifa' eden; faydalanan.
Müntesib: İntisab etmiş, intisab eden, giren, alakası olan.
Müreccah: Yeğ, daha ileride kabul edilen, üstün tutulan, tercih edilen.
Mürsel: İrsâl olunmuş, gönderilmiş; resûl.
Müsta'id: İstidadı olan, kabiliyetli, uyanık, anlayışlı, akıllı.
Müstağrak: Gark olmuş; batmış, dalmış, boğulmuş.
Müstakbah: Tiksinilen, beğenilmeyen, kabih görülen.
Müstakîm: Düz , doğru.
Müstenker: İnkâr edilmiş.
Müşkülât: Güçlük, güçlükler, zorluklar.
Mütâbaat: İttiba' etme; tabi' olma, uyma.
Mütâlaâ: Okuma, inceleme; düşünme.
Mütâlaat: Okumalar, tedkikler, incelemeler.
Müteaddid: Taaddüd eden; çoğalan, çok.
Mütebahhir: Çok bilgili,engin bilgisi olan.
Mütedâvil: Tedavülde bulunan, elden ele gezen.
Mütefâvit: Birbirinden farklı olan, çeşitli.

Mütenâkız: Birbirini nakz edici, çelişkili, çelişen.

Müteveccih: Teveccüh eden; bir tarafa dönen, yönelen.

N

Nâşî: Neş'et eden, ...den ileri gelen, dolayı, ötürü.

Necât: Kurtulma, kurtuluş.

Nefha: Üfürme, esme, nefes, güzel koku.

Nigerân: Bakıveren, bakııcı.

P

Pindâr: Böbürlenme.

Pîşvâ: Resi, başkan, önder.

R

Ref': Yüceltme, yükseltme, yukarı kaldırma, ulaştırma, hükümsüz bırakma, kaldırma.

Resîde: Yetişmiş, olgunlaşmış, ermiş. Sonuçlanmış, bitmiş.

Revâc: Sürüm. Kıymet, değer, geçerlik, makbuliyet.

Ricâl: Recüller; erkekler, erler.

Rû-pûş: Yüz örtüsü, peçe.

Rücû: Geri dönme, geri dönüş.

Rüfekâ: Arkadaşlar.

S

Sakîm: Hasta, hastalıklı; yanlış, sakat, sağlam olmayan.

Salâh: Düzelmeye, iyileşme, iyilik; rahatlık, barış.

Sâmi': İşiten, dinleyen.

Sanem: Put.

Sarîh: Açık.

Sebk: İleride, önde bulunma, ileri geçme, öne geçme.

Sekâmet: Sakîmlik, bozlukluk, yanlışlık, sakatlık.

Sühan: Söz, kelam, kavl, lafz.

Süm'a: Görsünler, işitsinler diye yapılan göstermecilik.

Şâmil: Şümûlüne alan, içine olani kaplayan.

Şekk: Şüphe, tereddüt, zan.

Şenâat: İğrençlik, kötülük, alçaklık

Şeref-yâb: Şeref kazanan (kimse).

Şermende: Utanmış, mahcup.

Ş

Şihâb': Alev, ateş parçası kıvılcım; akan yıldız.

Şuğl: İş, meşgûliyet.

T

Taalluk: Alakası olan, ilgili, ilişik.

Taaccüb: Şaşma, hayret etme.

Ta'dîd: Sayısını arttırma, çoğaltma.

Tağlît: Yanıltma; yanlışını çıkarma.

Tahattur: Hatırlama.

Tahtie: Birini hata ile ithâm etme, sorumlu tutma.

Tahvîf: Korkutma.

Takarrur: Yerleşip payidâr olma.
Kararlaşıma, kesinleşme.

Takarrüb: Yanaşıma, yakınlık,
yakınlaşma.

Tâli': Tulû' eden, doğan; talih, kısmet.

Tâlibân: Talipler, erkek öğrenciler.

Ta'rîz: Genişletme, yayma. Dolayısıyla bir şeyi sokuşturma. Gizemli bir konuyu kaleme alam. Birine kinayeli söz söyleme.

Tavassut: Aracılık, ara bulma, aracılık etme.

Tebcil: Yüceltme, ululama.

Tebşîr: Müjdeleme.

Techîl: Câhilliğini ortaya koyma, câhil olduğunu söyleme.

Tecvîz: Câiz görme, cevaz verme, mümkün görme.

Tefevvüh: Söyleme, ağza alma.

Tefrik: Ayırma, seçme, farklı kılma.

Tahakküm: Baskı, zorbalık, hükmetme.

Tekellüm: Konuşma.

Tekfîr: Kâfir sayma.

Tekzib: Yalanlama.

Temâdî: Sürme, sürüp gitme, uzama.

Tenezzüh: Eğlenmek için gezip dolaşıma.

Tenkî: Dar, sık.

Tenzîh: Noksan ve çirkinlikten berî kılma, Allah'ı her türlü noksanlardan ve yaratılmışların vasıflarından berî kılma.

Teşerrüf: Şereflenme, şeref duyma.

Teşnelik: Çok istekli olma.

Te'vîl: Bir âyeti zâhir ve açık ma'nâsından başka bir ma'nâ ile tefsir etme; yorumlama; aslı ma'nâyı elde etmek için yorum yapma.

Tezyif: Alay etme.

Tufeyl: Dalkavuk.

Türrehât: Saçma sapan sözler.

Tüvân: Kuvvetli, dinç, canlı.

U

Ucub: Kendini beğenmişlik, hodbinlik.

Ukde: Düğüm; zor ve karışık iş; iç sıkıntısı.

V

Varta: Çukur, uçurum, tehlike.

Vâzih: Açık, âşikâr.

Vefret: Çokluk, bolluk.

Vehleten: İlk, ilk bakışta, birden bire, ilk anda.

Vükelâ: Vekiller.

Z

Zârî: Ağlayıp sızlama.

Zuhûr: Zâhir olma, zâhir oluş; görünme, ortaya çıkma.